

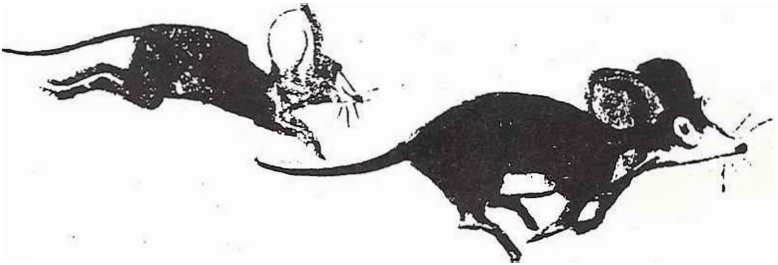
MIERLOSE HEKSENVERHALEN

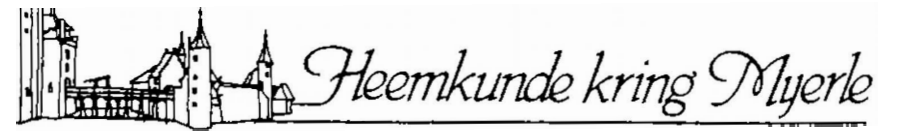
Marinus J.G. Weijts

MIERLOSE HEKSENVERHALEN

Marinus J.G. Weijts

Dit is een uitgave van

Mierlo, eerste druk april 1996

MIERLOSE HEKSENVERHALEN

Linda Maestra! 1797/1798
(knappe leraar!)
Francisco de Goya

Door Marinus J.G. Weijs

VOORWOORD	8
KLOP OP HET RAAM	12
DE KATTENJACHT	15
BLOEMENKRANS IN HOOFDKUSSEN	18
BEHEKSTE EN ANGSTIGE PAARDEN	20
DE KAT OP DE PAAL . .	24
KRUISJE ONDER DORPEL	28
CONCLUSIE . .	32
KANAALMANNETJE	35
KORENMANNETJE .	36
RELIGIEUZE VERHALEN	39
MIERLO ANNO 1594	42
DE EERSTE ARRESTATIES	44
NAAR STIPDONK	46
DE WATERPROEF	51
IN ARREST . .	54
DE PIJNLIJKE ONDERVRAGING	56
TWEEDE ONDERVRAGING	71
VERIFICATIE	72

DERDE ONDERVRAGING	73
BEKENDMAKING IN HET DORP	75
DE VOORBEREIDING VAN DE TERECHTSTELLING	78
DE TERECHTSTELLING	79
NAWOORD . . .	85
TOELICHTING	85
SLOT . . . >	88
GEVOLGEN	89
DANKWOORD	94
NAMENREGISTER	95

VOORWOORD

Bij toeval las ik een artikel in een dagblad betreffende heksen en heksenprocessen. Het artikel gaf mij veel leesgenot en het riep ook herinneringen op uit vroegere jaren. Als kind luisterde ik al graag naar verhalen over spoken en heksen.

Als mijn vader in gezelschap was van de buurman en een kennis uit Helmond garandeerde dit veel en boeiende gespreksstof. Meerdere malen hoorde ik hen vertellen over hekserij:

- er werd op ruiten geklopt zonder dat er iemand was of sporen naliet.
- op katten jagende Helmonders werd de jacht onmogelijk gemaakt door blaffende honden in de wijde omgeving.
- stervende kinderen met bloemenkransen in het hoofdkussentje en schreiende moeders.
- oververmoeide en angstige paarden die de kar niet meer in beweging konden krijgen omdat de voerman het dagelijkse borreltje in de herberg door tijdnood niet had kunnen gebruiken.
- ook het verhaal van de kat die op een paal zat en iedere passant nariëp. Nadat deze kat van de paal was geslagen liep een als heks bekendstaande buurvrouw een dag later met een arm in een draagdoek.
- Nadat men een kruisje van een rozenkrans onder de dorpel van de toegangsdeur had gelegd kon de als heks bekendstaande buurvrouw niet over de dorpel naar binnen.

Deze en nog veel meer 'waar gebeurde' en vaak sterk overdreven verhalen boeiden mij enorm.

Uit deze tijd is mij altijd de vraag bijgebleven: berusten deze verhalen op waarheid? Uit het boekje 'Sprokkelingen' van meester Van Bussel weet ik, dat er ook in Mierlo hekserij was en dat er heksenprocessen werden gevoerd. De schuldig bevonden heksen werden ook in Mierlo op de brandstapel terechtgesteld.

Altijd heb ik het plan gehad om hiervan eens een diepgaande studie te maken. De documenten van het rijksarchief in Brussel, en zowel de bronnen als de literatuur hierover, zijn vaak in de Franse of Duitse taal gesteld. Dat belette mij voorlopig om met de voorgenomen studie te beginnen.

Maar..... ik kwam op het spoor van het Nederlandstalig boek 'Heks en Seks', geschreven door E. van Emstede, waarvan de eerste druk in 1970 verscheen. Tot mijn grote genoegen ontdekte ik dat dit boekwerk, 358 pagina's dik, geheel handelde over heksen en heksenprocessen in de Heerlijkheid Asten. De Heer van Mierlo, Erasmus van Grevenbroeck, wordt hierin veelvuldig beschreven. Als vriend van Bernhard van Merode was hij een inspirerende bron over het hoe en waarom de Heer van Asten heksenprocessen moest voeren. Juist dit boek, samen met de gegevens uit 'Publikaties volksverhalen uit Noord-Brabant' van August Sassen en de

verhalen uit mijn jeugd, geven mij de moed om de mij bekende 'Mierlose Heksenverhalen' voor u op schrift te zetten.

Omdat de door mij geraadpleegde bronnen niet toereikend zijn om nieuwe ontwikkelingen aan te dragen of een wetenschappelijk verantwoord verhaal te maken, mag u deze eisen ook niet stellen. Mijn doel is om een 'Mierlo's heksenproces' uit diverse bronnen samen te brengen tot een gemakkelijk leesbaar verhaal.

Enige tijd geleden zei een archivaris tegen mij: "Rinie, al weet je nog zoveel, maar heb jij voor je overlijden niets op papier gezet dan gaat alles verloren." Dan zou al mijn 'speurwerk' voor niets zijn geweest. Zelfs een notitie op de achterzijde van een sigarendoosje zou dan nog beter zijn geweest dan.....

Om al deze redenen heb ik besloten de mij bekende heksenverhalen op papier te zetten en te bundelen. Alle fragmenten van 'heksenprocessen' uit diverse bronnen heb ik samengebracht tot één verhaal. Een verhaal van 'n Mierlo's heksenproces. Niet geschreven in oud-Nederlands, geen moeilijke gerechtelijke of notariële termen, maar een 'gewoon' verhaal over een proces zoals dat in Mierlo, anno 1594, zou kunnen gevoerd zijn.

M.J.G. Weijts

HEKSENVERHALEN

KLOP OP HET RAAM

Vele jaren geleden stond er op Brandevoort een oud huisje. Voorheen was het een paardestal geweest en na een eenvoudige verbouwing werd het een schamele huisvesting voor een ouder echtpaar. Het woninkje was voorzien van kleine ramen, het dak was laag en met stro bedekt. De woning stond geheel vrij zodat men helemaal rond kon lopen zonder gehinderd te worden door aanbouwsels of staketsels.

Zoals iedereen moesten de bewoners in de winterperiode zich op de lange donkere avonden binnenshuis vermaken. Zo zat op een late donkere najaarsavond het echtpaar dicht bij het open vuur. Rond de klok van tien hadden zij al plannen om samen naar de bedstee te gaan. Plotseling werd er op het raam geklopt. Een kort ritmisch getik schrok het echtpaar op. Snel schoot de man des huizes zijn klompen aan. Al mompelend wie zal dat nog zijn, ontdeed hij de buitendeur van zijn grendels. Bij het openen van de deur stond er niemand. Na enige malen roepen 'wie daar' kreeg hij geen antwoord. Nadat hij een keer rond het huis was gelopen en niemand had gezien ging hij weer naar binnen. Schouderophalend zei de man: "We zullen het maar gemeend hebben."

De volgende avond zaten beiden weer rond het vuur wat te keuvelen, toen op exact dezelfde tijd als daags ervoor, weer op het raam werd getikt. Beiden keken elkaar verschrikt aan; ook nu deed de man zijn

klompen aan en maakte de deur weer open. Tot zijn grote verbazing stond er ook nu niemand aan de deur. Zoals ook de dag ervoor liep hij een keer rond de woning. Na goed om zich heen gekeken te hebben ontdekte hij weer geen bijzonderheden. Zoals het nu was verlopen ging het ook de eerstvolgende dagen. Telkens werd er geklopt zonder dat er iemand was.

Over deze vreemde verschijnselen werd met de buurman gesproken. Samen hadden zij een plannetje gesmeed om eens te zien wie of wat er de oorzaak van was dat er 's avonds op het raam geklopt werd. Zo hadden beiden vlak voor het invallen van de duisternis rond het hele huis alles opgeharkt. Als er laat op de avond iemand zou komen, dan kon men aan de hand van de sporen op het geharkte misschien afleiden wat de oorzaak van het verschijnsel was. Onderling had men al eens gezegd dat er 'gehekst' werd.

T en beiden met het harken klaar waren, ging ook de buurman mee naar binnen. Met zijn drieën zaten ze te wachten op de dingen die komen gingen. Weer exact om tien uur werd er op het raam geklopt. Zo snel als zij konden repten zij zich naar de deur. Ook nu was er niemand en in de naaste omgeving was er niets verdachts te zien. Omdat de mannen meteen naar buiten liepen konden zij niet met zekerheid constateren of de afgedrukte voetstappen van henzelf of misschien van een 'heks' waren. Om deze reden besloot men dan ook om de volgende avond hetzelfde te doen en bovendien spande men her en der rond het

huis dun zwart garen. Ook de volgende avond werd er met spanning gewacht op de klok van tien. En jawel hoor, exact tien uur was er weer de geheimzinnige kloppartij. Nu hadden zij afgesproken om heel voorzichtig naar buiten te gaan om toch vooral geen draden kapot te maken of eigen voetstappen na te laten. Ook nu waren er geen sporen. Nu stond het wel vast, hier was een 'heks' aan het werk.

Omdat een buurvrouw de naam had 'heks' te zijn, werd zij verdacht van deze geheimzinnige kloppartij.

Toen het de volgende dag licht begon te worden ging het echtpaar eerst naar buiten om ook nu nog eens nauwkeurig te kijken of er aanwijzingen waren betreffende de oorzaak.

Toen zij hiermede bezig waren kwam de verdachte 'heks' juist langs en op een smalende toon zei zij: "Je moet er wel iets anders voor doen om achter het geheim van het geklop te komen."

Het overtuigende bewijs was nu wel geleverd, maar hoe kon men dit verder tegen haar gebruiken? Of dit later ook ooit is gebeurd weet ik niet.

DE KATTENJACHT

Op een sombere en regenachtige herfstdag, laat in het najaar, trokken twee uit Helmond afkomstige mannen van ongeveer dertig jaar, erop uit om enkele katten te vangen. Omdat de feestdagen in aantocht waren moest er gezorgd worden dat er vlees op tafel kwam. Zoals de mannen in het verleden al vaker hadden gedaan, zouden zij ook nu proberen enkele katten te vangen.

Al kuierend in de richting van ons dorp kwamen zij in één van Mierlo's schilderachtige dreven. Aan beide zijden van de weg stonden dikke eikebomen. Iets verder van de weg vandaan was de berm rijkelijk begroeid met struikgewas. De eerste bladeren waren al van de bomen gevallen.

Door de miezerige regen en de vrij lage temperatuur deed de anders zo lieflijke en lommerrijke dreef kil en koud aan. In het bijna donker liepen de beide kattenvangers daar, vol spanning: zouden zij vandaag succes hebben of niet? De gestaag neerdalende motregen begon hun kleding al te doorweken.

Even later maakten zij elkander attent op een vrouwspersoon die in de verte aankwam. Hoe dichterbij de onbekende vrouw hen naderde des te beter konden zij zien wie zij was. Al van verre meenden zij haar te herkennen. Toen zij nog ongeveer vijftig meter van hen vandaan was, konden de beide mannen duidelijk zien dat deze naderende

vrouw inderdaad Mina was. Mina stond in de volksmond bekend als een heks.

Omdat beide mannen aan het stropen waren terwijl zij wisten dat dit bij de wet verboden was en om de 'heks' toch enigszins te ontwijken, verscholen zij zich diep in het struikgewas. Gebukt en zich schuilhoudend wilden zij de heks laten passeren. Juist op het moment dat Mina voorbij ging, moest een van de twee stropers niezen. Met geen mogelijkheid kon hij de niesbui onderdrukken. Luid niesde hij drie achtereenvolgende keren, waarop de ander reageerde met 'God zegene u in de naam van Jezus Christus'. Door dit gezegde werd de heks alle toverkracht ontnomen. Met een grimmige stem zei zij: "Nu jullie mijn plan onmogelijk maken, zal ik ook jullie plannen dwarsbomen."

Op hetzelfde moment begonnen in de wijde omgeving alle honden te blaffen. Waarschijnlijk was de heks op pad om elders een heksenopdracht uit te voeren. Door het gezegde van de ene man, als reactie op de niesbui, kon de heks wel huiswaarts omdat nu haar toverkracht weg was. Door het blaffen van de honden werden alle katten verjaagd en konden ook onze stropers weer huiswaarts keren.

Zo ziet u maar weer: boontje komt om zijn loontje. Hoe het verhaal zich verder afspeelde en of de betrokkenen inderdaad huiswaarts zijn gekeerd is bij de overlevering verloren gegaan.

BLOEMENKRANS IN HOOFDKUSSEN

Ergens op het Broek woonde een plichtsgetrouwe boer. Hij was gehuwd en leidde samen met zijn echtgenote en een grote schare kinderen een normaal leven. Van de vroege morgen tot de late avond moest hij hard werken om het gezin aan 'den eet' te houden. Als er geen bijzondere tegenslagen kwamen wist hij het samen met zijn vrouw en de volwassen kinderen aardig te klaren.

Groot waren de zorgen van het ouderpaar toen hun dochter Jenneken ziek werd. Al enkele keren was de plaatselijke geneesheer bij het zieke kind geweest. Helaas had zijn behandelingsmethode nog geen beterschap gebracht.

Tot grote ontsteltenis ontdekte de moeder bij de dagelijkse verpleging dat er in het hoofdkussentje een bloempje was verschenen. Ieder wist vanuit de overlevering welk een gevolg dit kon hebben. Het was algemeen bekend dat in zo'n geval het kind 'behekst' zou zijn. Elke daaropvolgende dag zou er een bloempje meer in het kussentje verschijnen. Samen met de vorige bloempjes vormde dit een krans. Zodra deze krans gesloten was zou het kind overlijden.

De toestand van Jennekens gezondheid was slecht en met grote zorg en medelijden leefde het gezin naar de dag van morgen. Zou er misschien weer een bloempje verschijnen?

Meteen toen de eerste lichtstralen door het venster vielen, gingen de ouders naar het zieke kind kijken en met veel verdriet zagen zij inderdaad een tweede bloempje. Niets was hieraan te doen. Ook de dokter kon geen hulp meer bieden. Iedere dag kwam er een pastelkleurig bloempje bij. Na negen dagen vormden alle bloempjes een gesloten krans en overleed Jenneken temidden van haar ouders, broertjes en zusjes.

Wie haar 'behekst' had wist men niet. Niemand wist hiervoor een verklaring te geven. Misschien hadden zij wel vermoedens, maar deze werden niet uitgesproken.

BEHEKSTE EN ANGSTIGE PAARDEN

Vanaf Helmond placht er iedere dag een voerman met twee paarden en een kar via Nederweert naar de stad Weert te gaan. Er konden goederen en soms ook brieven en geld aan hem meegegeven worden. De voerman zorgde dat alles op de juiste plaats werd afgegeven. Bij het naar huis gaan had hij meestal weer retourgoederen die hij op de terugweg of in Helmond moest bezorgen.

Zo verdiende Willem, de voerman, al jaren zijn brood. Vaak reisde Willem samen met zijn zoon Peter, want eens zou de tijd komen dat Peter het voermanschap van vader zou overnemen. Uit veiligheidsoverwegingen was het ook beter dat zij met z'n tweeën reisden; men hoorde regelmatig van overvallen en berovingen. Het was al vele jaren een gewoonte, dat vader en zoon onder Nederweert bij een plaatselijke herberg aanlegden om de paarden te laten rusten, te verzorgen en wat te laten eten. Zowel Willem als Peter gingen steevast aan de stamtafel in de herberg zitten. Vaak troffen zij daar bekenden en soms deden zij nog wat zaken.

Beiden dronken maximaal twee borreltjes graanjenever en gingen dan weer verder. Vaak hadden zij horen vertellen dat de waardin een 'heks' was. Nooit hadden de mannen aanwijzingen gekregen dat dit inderdaad zo was. Altijd hadden zij erom gelachen en zo mogelijk de verhalen nog wat aangedikt.

Op een dag gingen Willem en Peter weer van huis om de dagelijkse rit naar Weert te maken. Door oponthoud onderweg waren zij die dag erg laat. De paarden hadden tijdens de rit al wat kunnen eten. Door tijdnood gedreven besloten vader en zoon om het dagelijkse borreltje te laten voor wat het was en gingen de herberg voorbij.

Toen zij amper een honderdtal meters de uitspanning voorbij waren, gingen de paarden langzamer lopen. Even later kwamen de paarden, ondanks grote inspanning, geen meter meer verder. De voerman en zijn zoon probeerden de steigerende paarden opnieuw op gang te krijgen. Ieder stond aan een kant van de kar en zo probeerden zij, door aan het wiel mee te draaien, er weer voortgang in te krijgen. De paarden waren kletsnat van transpiratie en raakten in paniek. De beesten steigerden volop. De schuimvlokken vielen uit hun mond. Ook stond er schuim op de onderbuik bij de achterbenen en met vlokken viel het op de grond. Niets en niemand kon de paarden in beweging brengen.

Vader en zoon keken elkaar eens aan en dachten: "Zou de waardin dan toch een heks zijn?" Ieder voor zich dacht het, maar durfde het niet hardop te zeggen.

Teneinde raad besloten zij om dan toch maar terug te keren naar de herberg. Daar zouden zij om hulp vragen. Toen Willem en Peter de herberg binnen kwamen was alles normaal.

Afbeelding naar het schilderij Landschap met huifkar van een van Josephus Augustus Knip (1777-1847)

Zij gingen op hun vaste plaats aan de stamtafel zitten. Wat de waardin nog nooit had gedaan deed zij nu wel. Zonder dat de voerlui een bestelling hadden gedaan, kwam de herbergierster met twee borrels graanjenever aanlopen. Licht vooroverbuigend plaatste zij voor ieder een borrel op de dikke eikehouten tafel. Met een felle blik in haar ogen zei zij: "Waarom zouden jullie het dagelijkse borreltje niet drinken? Het zijn toch maar een paar minuten. En ik moet toch ook leven."

Ondanks de tijdnood bestelden zij het tweede borreltje. Bij het afrekenen van het gelag zei de waardin: "Als jullie mij in het vervolg niet te kort doen, dan kunnen jullie nu zonder problemen verder gaan." Terug bij de paarden zagen deze er erg uitgerust en verzorgd uit.

Beide mannen klommen op de bok en gingen zonder problemen verder. Bij alle volgende ritten langs de herberg gebruikten zij telkens het traditionele borreltje en er hebben zich nooit meer problemen voorgedaan.

De herberg was daar waar nu (1996), ter hoogte van sluis dertien, café 'het witte paard' is gevestigd. Of één van de paarden misschien wit was en het café naar het 'behekste' paard werd genoemd is mij onbekend.

DE KAT OP DE PAAL

voor ieder uit het buurtschap stond het vast dat Mina een heks was, of op zijn minst verdacht was een 'heks' te zijn.

Vaak werden door de buurtgenoten grapjes verteld waarin Mina een rol speelde. Maar nog vaker werden er verhalen verteld waarin Mina een hoofdrol speelde. zoals bijvoorbeeld het verhaal dat Mina van gedaante kon veranderen. Zo was zij eens kat en dan weer een zwarte krassende kraai.

In de avonduren, als de buurtgenoten el- kander opzochten om toch wat verzet en gezelligheid te hebben, werden er dikwijls sterke verhalen verteld. Misschien omdat het actueel was, misschien om te grieze- len, maar misschien ook omdat het waar was. Zo ging het verhaal van mond tot mond en zo hoorde ik het vertellen als een waar gebeurd verhaal.

Vele jongelui gingen vanuit Mierlo naar Helmond dansen. Meestal was dit in het weekend.

Prompt, als na afloop van de dansavond de jongelui naar huis gingen en zij langs een waterpoel kwamen, zat daar een zwarte kat op een paal. De bedoelde paal stond vlak naast het voetpad en ongeveer een halve meter in het water. Elke keer als er een van de jongemannen langs kwam, zag hij al

Volksprent, laatste kwart 19e eeuw

van verre dat er een zwarte kat op de paal zat. Was de persoon in kwestie ongeveer een tiental meters de paal gepasseerd, dan werd hij door de kat nageroepen.

Soms was het een luid en krijsend "miauw", maar ook was het vaak dat de kat, "hallo", of "wacht eens", nariiep. Er waren jongemannen die er hartelijk om konden lachen, anderen waren doodsbenuwd en weer anderen waren er op uit om eens te zien of al die verhalen welke zij her en der hoorden vertellen wel op waarheid berustten.

Zo was er een jongeman die van de duivel niet bang was. Op een dag in het late najaar was hij 's avonds naar Helmond geweest. Bij terugkeer naar huis kwam hij weer langs de waterpoel en al van verre zag hij op de bekende plaats de gevreesde zwarte kat op de paal zitten.

Zo stoer als hij was, misschien ook wel zo bang, nam hij zich voor om nu eens als een man op te treden. Bij het naderen van de kat keken beiden elkaar strak in de ogen, geen van hen sloeg de ogen neer.

Juist op het moment dat de jongeman de paal met de kat passeerde haalde hij uit en met een ferme armzwaai sloeg hij de kat van de paal. Met een fraaie boog en luid miauwend belandde de kat in het water. Met versnelde pas keerde de jongeman huiswaarts.

Thuis aangekomen vertelde hij het verhaal aan zijn broer. Beide broers besloten om

de volgende dag met een smoesje bij Mina aan te gaan om te kijken of er een reactie c.q. bewijs zou zijn dat zij inderdaad de kat was geweest.

De volgende dag kwamen de broers, zoals voorgenomen, bij haar aan de deur. Zodra Mina de deur openmaakte zei zij op een bitse toon: "Wat jij gisteravond deed doe jij geen tweede keer. En zie nu maar dat je wekomt." Beide broers zagen dat Mina met een arm in een draagdoek liep. Misschien was er toch een pootje te hard geraakt?

De broers keerden zich om en gingen huiswaarts. Natuurlijk ging het verhaal dat het bewijs nu wel geleverd was.

Of de jongeman ook nog ooit voor een tweede keer de kat van de paal sloeg is niet bekend. Ook is er later niets meer van gehoord.

Of dit verhaal waar gebeurd is? Ik weet het niet, maar ik heb het wel diverse keren als vaste waarheid horen vertellen. Als het niet op waarheid berust, is het in ieder geval een sterk verhaal bij een kampvuur.

Zo was het vroeger misschien ook wel bedoeld, als een spannend verhaal op een lange winteravond enkel en alleen als tijdverdrijf en vermaak. Ook de avonden van onze voorouders moesten gevuld worden, maar wel zonder radio en televisie.

KRUISJE ONDER DORPEL

Vaak hadden de buurtgenoten onderling het vermoeden geuit dat Mina, een voor ieder bekende vrouw uit het buurtschap, een 'heks' was. De een wist met grote zekerheid te vertellen dat dit inderdaad zo was, de ander had alleen het vermoeden. Zo ging al jaren het praatje: is het nou waar of is het niet waar?

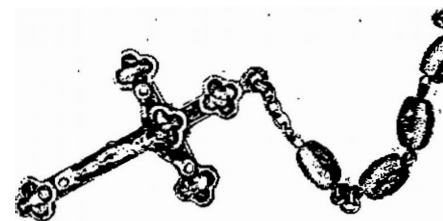
Mina had al jaren de gewoonte om iedere dag even bij buurvrouw Marie binnen te lopen. Nooit waren er problemen of verdenkingen geweest. Als zij kwam was het even bijpraten, soms moest er even hulp verleend worden, maar nooit liep het dagelijkse bezoek uit op vervelende situaties. Sterker nog: het was altijd een vrij kort en aangenaam bezoekje.

Nu de 'roddels' weer de kop op staken dat Mina een 'heks' zou zijn en dat zij zeer recent voor onheil had gezorgd, moest hierin toch duidelijkheid komen.

Zo hadden de twee grote zonen van Marie, Toon en Sjef, besloten om de proef op de som te nemen. Vaak hadden zij horen beweren dat alle toverkracht van een heks verloren ging als deze in contact kwam met een kruis.

In het geheim hadden de broers afgesproken dat zij in de nacht een kruisbeeldje zouden leggen onder de dorpel van de deur waardoor Mina moest gaan als zij haar dagelijkse bezoekje zou brengen.

Zo gezegd, zo gedaan. Op een vakkundige wijze hadden de broers het kruisje van een rozenkrans, zilver van kleur, onder de dorpel gelegd. Niemand had hiervan iets gezien of gehoord. Vol spanning waren beide broers de volgende ochtend thuis gebleven om te zien wat er gebeuren ging.

Op een afstand zagen zij Mina al aankomen. Stiekem gniffelden Toon en Sjef al over wat er misschien zou gebeuren.

Nietsvermoedend en met dezelfde vlotte tred als anders kwam Mina achterom; alles wees er op dat zij ook nu weer binnen wilde gaan. Juist op het moment dat zij de dorpel zou overschrijden hield zij zich in, deinsde zij ongeveer anderhalve meter terug en bleef daar perplex staan.

Toen Marie aan haar zonen vroeg: "Waar blijft Mina nou? Ik zag haar toch langs het raam gaan", antwoordde geen van beiden. Zij hadden wel gezien dat Mina niet verder kon en nog buiten stond. Allen gingen haar tegemoet. Marie vroeg: "Waarom sta je daar, waarom kom je niet binnen?"

"Ik uh ..... weet 't eigenlijk niet. Ik kom maar effe kijken en dan ben ik weer

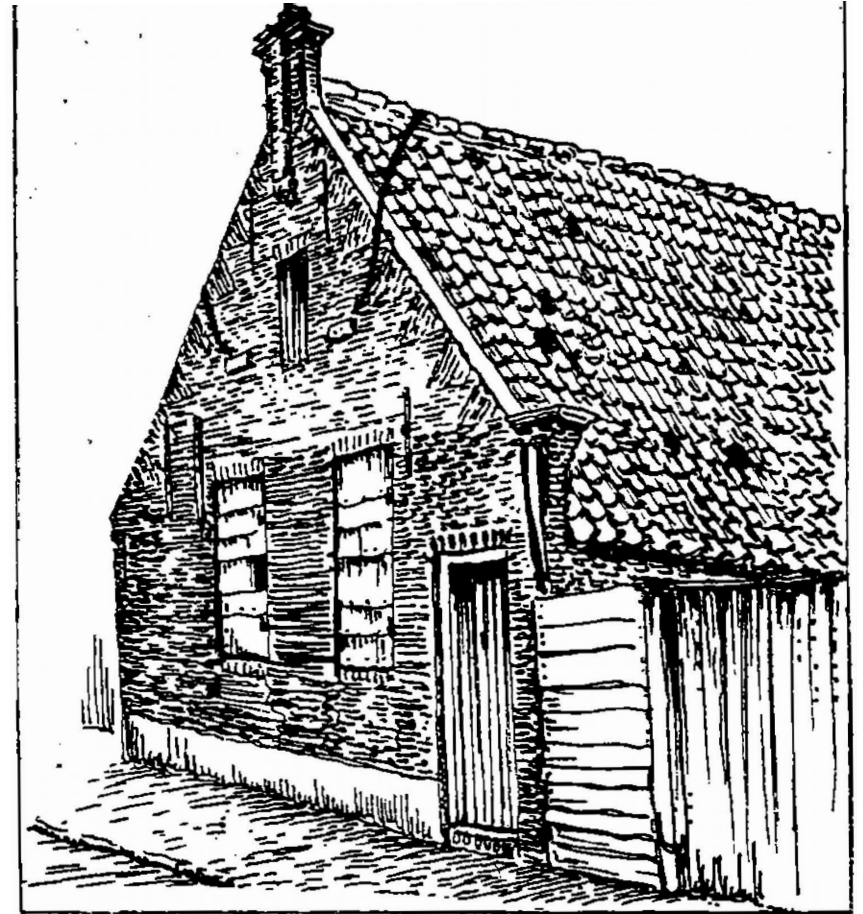
weg, als er hier krachten zijn die mij tegenhouden zal ik mij hiertegen niet verzetten. Als er niks is dan ga ik maar weer." Met haar haren wild om het hoofd en hevig transpirerend keerde zij zich om en ging met een nog snellere pas als zij gekomen was huiswaarts.

Marie wist helemaal niet wat er aan de hand was, dit had zij nog nooit mee-gemaakt. Haar zonen hielden nog wijselijk hun mond. Vol spanning wachtten zij op de dag van morgen.

De dag erop kwam Mina weer als vanouds, want zij wilde natuurlijk geen verstek laten gaan. Een stuk voorzichtiger kwam zij achterom en bleef ongeveer vijf meter bij de deur vandaan wachten. Ook nu vroeg Marie haar of zij binnen wilde komen. Met de mededeling dat zij weinig tijd had en dat hier het tij duidelijk zou moeten keren wilde zij hier nog ooit binnenkomen, ging zij weer met een flinke pas huiswaarts.

Toon en Sjef vonden dat het bewijs nu wel geleverd was en besloten om het kruisje in het bijzijn van hun ouders onder de dorpel vandaan te halen. Niemand werd hiervan in kennis gesteld.

De volgende dag kwam Mina als vanouds achterom. Zij maakte weer haar dagelijkse praatje en niets wees op hetgene dat had plaatsgevonden. Bij het gaan maakte zij alleen een opmerking: "Om onheil te voorkomen is hier wijs gehandeld."
Was dat ook zo?

CONCLUSIE

De maatschappelijke omstandigheden enkele honderden jaren geleden stonden, zonder de moderne communicatiemiddelen zoals radio, televisie, c.d.i. enz., in schril contrast met onze hedendaagse beschaving.

In de lange donkere wintermaanden moesten de mensen zich 's avonds bij het licht van een open vuur vermaken.

Meestal hadden de moeders en de grote dochters van de vaak grote gezinnen hun handen vol aan handwerk, reparatie en vervaardiging van kleding. De mannen hadden buitenshuis hun werk. Om de avonden wat te korten werden er spelletjes gedaan.

De sociale binding met de burens was veel intensiever dan tegenwoordig. Denk maar aan burenhulp bij geboorte, trouwen, overlijden, maar zeer zeker ook bij het binnenhalen van de oogst. Hiervan kunnen wij nog gemakkelijk veel voorbeelden aanhalen.

Na de werkzaamheden zochten de burens elkaar op om te buurten. Als na verloop van tijd de gesprekstof op was ging men al rap aan het fantaseren en romantiseren. zo werden vaak de verhalen, die van generatie op generatie waren doorgegeven, verteld. Vanzelfsprekend liet men er de minder interessante tekst af en maakte men de verhalen desgewenst nog sterker.

Op deze 'buurtavonden', met of zonder het zelfgebrouwen alcoholische drankje, ging het om vermaak en een spannend verhaal. Dat de waarheid niet precies werd weergegeven nam men voor lief.

De 'heksenprocessen' van vooral de zestiende en zeventiende eeuw waren vaak de bron voor 'het' verhaal.

In alle streken van Nederland treft men deze volksverhalen en legendes aan. Zo zijn er vele verhalen met dezelfde inhoud die zowel in het zuiden als in het noorden verteld werden. Alleen de plaats, de namen en de omstandigheden zijn anders, maar de kern is hetzelfde. De 'hoofdrolspelers' zijn in bepaalde streken vaak 'heksen' elders 'trollen', 'weerwolven', 'kabouters', 'duivels' en nog anderen.

Uit het bovenstaande blijkt dat er verschillende redenen zijn waardoor de heksenverhalen kunnen zijn ontstaan: nl. fantasie, spanning, alcoholgebruik, vermaak en tijdverdrijf.

De waterduivel of: het kanaalmannetje

KANAALMANNETJE

Ook is er een aantal 'preventieve' verhalen zoals bijvoorbeeld van het 'kanaalmannetje'. Eenzelfde recht van bestaan heeft ook het 'korenmannetje'.

Zo werd mij en mijn broers en zussen in onze kinderjaren voorgehouden om toch vooral op ruime afstand van het kanaal en andere diepe wateren te blijven. Als wij dit niet zouden doen zou onverwijld het kanaalmannetje komen en ons in het diepe water sleuren, nooit zouden wij meer thuiskomen.

Door maar vaak genoeg te waarschuwen voor het kanaalmannetje gingen wij, maar ook onze vriendjes, in het bestaan hiervan geloven. Zo hadden onze ouders en grootouders, voor hun kinderen bereikt wat ook hun bedoeling was: namelijk het reële gevaar van verdrinking voorkomen.

KORENMANNETJE

Als kind moesten wij ongeveer een half uur lopen van huis naar school. Al lopend en spelend gingen wij met een groot aantal schoolvriendjes onze dagelijkse weg. Zo gebeurde het regelmatig dat wij door spel en kwajongensstreken te laat op school dreigden te komen. Het enige wat vaak een oplossing bood was de alternatieve route.

Normaal moesten wij onze weg vervolgen langs een groot akkerveld aan het einde hiervan moesten wij ook nog eens de gehele breedte van dezelfde akker lopen. Het was veel korter en vanzelfsprekender als wij deze akker diagonaal overstaken. Voor niemand was dit een probleem. Niet voor de landbouwer/eigenaar, onze ouders en voor onszelf allerminst.

Geheel anders was het als de betreffende akker werd omgeploegd en met graan ingezaaid. Door onze verkorte route werd het opkomende gewas vertrapt en om deze reden werd er door de boer vaak actie ondernomen om hieraan een einde te maken.

Zo werd ons door onze ouders voorgehouden om nooit door of dichtbij een korenveld te lopen. Als wij dit toch deden was de kans groot dat het 'korenmannetje' ons in het koren zou trekken en dat daar allerlei lelijke dingen met ons zouden gebeuren. Als wij gehoor gaven aan deze waarschuwingen waren de problemen en zorgen van alle partijen van de baan. Bovendien

zouden wij in het korenveld geen kattenkwaad uit kunnen halen.

Verder is mij het verhaal van het 'bosmannetje' bekend en ieder van u weet wel een ander 'preventief' verhaal hieraan toe te voegen.

Zo werd mij ook 'de heks van 't Heike' genoemd. Mijns inziens moet ook deze geplaatst worden in de rij van preventieve verhalen. Met de 'heks van 't Heike' werd een vrouw bedoeld die ik persoonlijk heel goed gekend heb. Van haar werd gezegd dat ze je kwaad deed als je te dichtbij kwam. Zij woonde vlak langs het kanaal op een plek welke 't Heike' werd genoemd. Juist hierom schaar ik haar onder dezelfde noemer als het 'kanaalmannetje'. Omdat zij ook in het dorp bekend was sprak zij de dorpelingen misschien meer aan dan het kanaalmannetje.

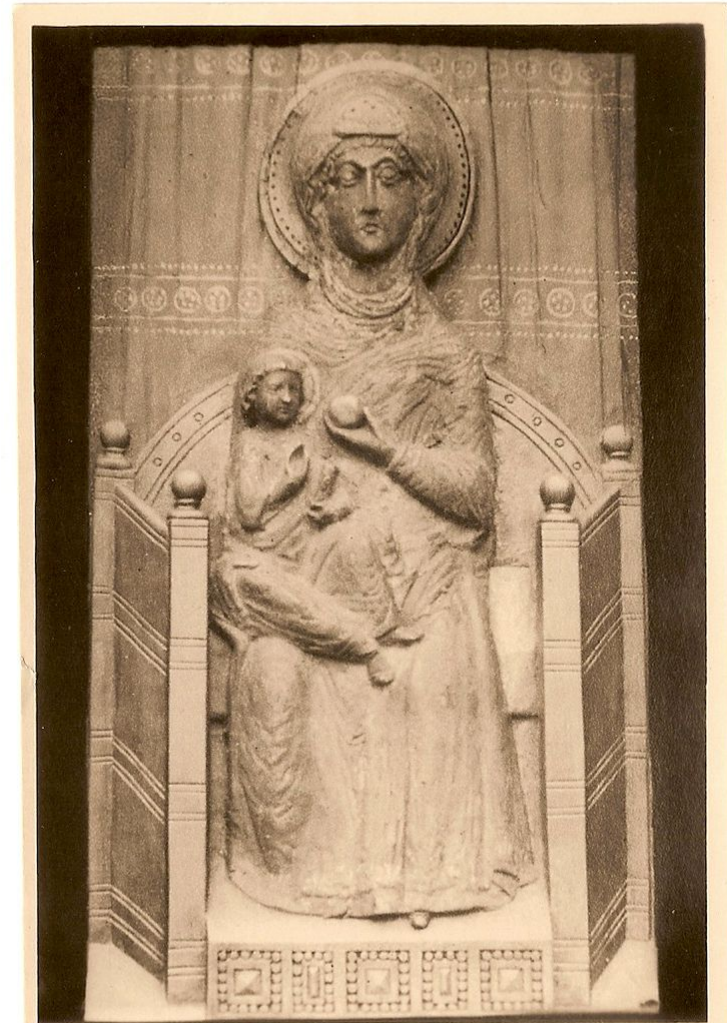
Het 'korenmannetje' moest voorkomen dat kinderen in het korenveld verdwaalden of nog erger: het gewas vertraptten en/of kattedwaad uithaalden.

RELIGIEUZE VERHALEN

Er zijn vele 'religieuze volksverhalen' over wonderen en verschijningen. Met enige reserve wil ik ook deze vernoemen als verhalen om de gelovigen op het rechte pad te houden. Op zijn minst waren zij bedoeld om hen en zeker de kinderen een tastbaar iets in handen te geven om hun hoop en geloof in moeilijke tijden op te richten. Van deze verhalen zijn er vele 'verhaal' gebleven maar door wonderen en verschijningen, waar of niet waar gebeurd, ontstonden grote en minder grote bedevaartsoorden. Hierbij denken wij maar aan onze genadeoorden zoals: Ommel, Handel, Esdonk, Stiphout, Boxtel, Aarle-Rixtel en op grotere afstanden Wittem, Scherpenzeel, Kevelaer, Lourdes, Banneux enz.

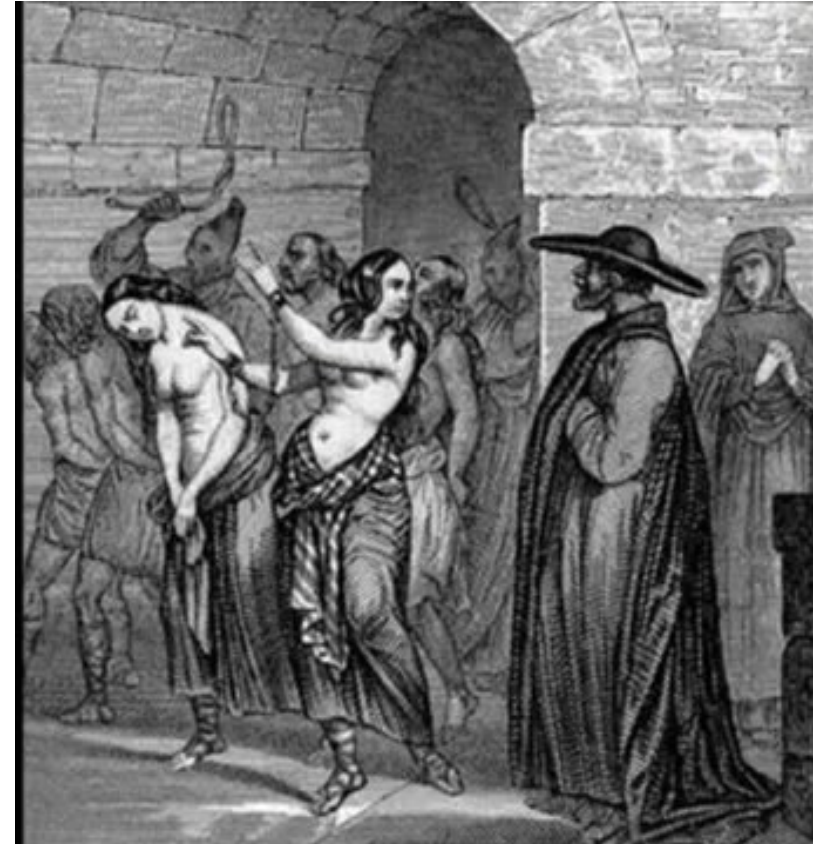
Op deze plaatsen ging miJns inziens de combinatie van goede verhalen, diep geloof, grote armoede, onwetendheid, onbekendheid en commerciële belangen enkele honderden jaren goed samen.

HEKSENPROCES

O. L. Vrouw van Ommel

Onze Lieve Vrouw van Ommel

MIERLO ANNO 1594

Voor mijn heksenverhaal verplaatsen wij ons ca. 400 jaren terug in de tijd en schrijven 1594.

De Heer van de Heerlijkheid Mierlo, Erasmus van Grevenbroeck, was een invloedrijk man. Als Heer van Mierlo en Lierop woonde hij op het 'Huis' te Mierlo. Het kasteel was een zwaar en log gebouw met een toren die uit het water oprees en een lange brug, geheel omgeven door water. Compleet met de nederhuizingen lag het temidden van de warandes. Deze jachtterreinen verpachtte men gewoonlijk.

In het kasteel bevonden zich vele kamers en vertrekken o.a. de keuken, de meidenkeuken, de meidenkamer, de grote zaal, de kleine zaal, de proviandkamer, de dievenkamer, het gevang, de huiskapel, de juinzolder, de torenkamer, de rommelzolder, enz.

Het kasteel was een vochtig, somber en vrij donker gebouw. Vooral in de niet vaak bewoonde of gebruikte kamers rook het erg muf.

De bevolking ging gebukt onder grote armoede. De grote voedselschaarste door aanhoudende misoogsten en de gevolgen van oorlogsgeweld waren hieraan debet. Ook werd de bevolking regelmatig overvallen door muitende huurlingen en plunderende geuzen.

De Heer van Grevenbroeck had, als Heer van de Heerlijkheid, ook het recht om recht te spreken. In het verleden was het al vaak voorgekomen dat stropers, dieven en vechtersbazen voor de schepenbank van Mierlo en Lierop gedagvaard werden. Als de schepenbank, onder voorzitterschap van de schout, de verdachte schuldig had bevonden vonniste de Heer van Mierlo. Na arrestatie door de schout of de vorster van Mierlo zaten de verdachten opgesloten in de dievenkamer op het kasteel. Om het vluchten uit deze vochtige en mufte ruimte te voorkomen werd de arrestant aan handen en voeten gekluisterd. Zo wachtte men de dag van berechting af. Als de schepenbank gespannen werd (aanving met rechtspreken), was ieder wat zenuwachtig en wachtte men vol spanning af wat er precies gebeuren ging.

Eigen aan deze tijd waren de geruchten van heksenprocessen. Al in de 13e eeuw kwamen er heksenvervolgingen voor. Maar nu staken de problemen opnieuw de kop op. Ieder had wel gehoord dat er processen waren en werden gevoerd. In Nederland en de omliggende landen waren er ook schuldigen terechtgesteld. Men hoopte dat dit niet in Mierlo zou gebeuren. Tot ieders verbazing ging er sinds kort het gerucht dat er ook in Mierlo één of meerdere personen als heks verdacht werden. De inwoners, danig ongerust, gingen bij elkaar te rade wie dit dan wel zou kunnen zijn. Lange tijd werd de Mierlose bevolking onwetend gelaten, tot nog toe waren het ook alleen maar geruchten.

DE EERSTE ARRESTATIES

Hoe meer tijd er verstreek hoe hardnekkiger de geruchten werden. Tot in het begin van september 1595 in Heeze en Leende een 'heks', Jenneke Goessens, de namen van twee Mierlose vrouwen noemde.

De schout en schepenen van Heeze en Leende verwittigden de Heer van Grevenbroeck hiervan en gaven hem de namen van de betrokken vrouwen door. Eerst werden er vijf en later nog eens drie vrouwen in Mierlo gearresteerd.

Op 'n sombere dag in het najaar van 1595 daalde de motregen gestaag neer over het Mierlose landschap. Nu de geruchten van hekserij en vermeende arrestaties wel erg sterk werden, bleek dat er ook al arrestaties verricht waren. Ieder zocht beschutting tegen de regen en ging de straat op om bij anderen meer informatie te halen. Her en der werd er gesproken over verdachte personen, maar niemand durfde namen te noemen.

Na het invallen van de duisternis werd het angstig stil in het dorp. Na een rustige nacht werd er vroeg in de morgen al gefluisterd, dat het echt waar was dat er op last van de Heer van Grevenbroeck al personen gearresteerd waren. Een meer geïnformeerde Mierlose moeder had horen zeggen dat het ook om de dienstmeid van de pastoor ging. Waar deze Mierlose de informatie vandaan haalde wist men niet, maar de dienstmeid zou de Heer van Mierlo

peren hebben gegeven en hem hiermee betoverd hebben. Ook zou, volgens een andere bron, de dienstmeid op dezelfde dag een kind hebben geliefkoosd. Omdat beiden onmiddellijk ziek werden kon dit geen toeval zijn. De meid moest behekst zijn dat kon niet anders.

Nu de meid in opdracht van Erasmus van Grevenbroeck door de vorster was gearresteerd en op het kasteel in de dievenkamer was vastgeketend, werden de geruchten sterker dat er nog meer arrestaties zouden volgen.

Zo was Mary Minckel, ook wel Marie van Mierlo genoemd, de eerste arrestante; anderen waren Nees Gommers; de dienstmaagd van de Mierlose pastoor Catharina Boons alias Lyncken Pastoirs; de 90 jarige Margriet Mijnsheren en Heijl Geenen.

Ook Anneken Thijs was door één of meerdere heksen elders genoemd en om die reden evenals de anderen gearresteerd.

Op het kasteel heerste een gespannen toestand. Ieder deed zijn werk. Ook de staljongens waren druk bezig. Het was bijna middag toen de vorster de stalknecht opdracht gaf om te zorgen dat direct na het middagmaal de wipkar ingespannen moest staan en dat ook het paard van Erasmus getuigd moest zijn. Dit was nodig om de tocht naar Stipdonk te maken.

NAAR STIPDONK

Vroeg in de morgen was vanuit Roermond meester Hanssen op het kasteel aangekomen. Via relaties had de Heer van Grevenbroeck vernomen dat Heer Hanssen, van oorsprong Duitser, een punctueel en bekwaam scherp-rechter was. Nadat hij op joviale manier kennis had gemaakt met de Heer van Mierlo en zij samen een stevige roemer bier dronken maakten zij goede afspraken. Zij zouden eerst nog een goede maaltijd gaan gebruiken eer zij tot actie overgingen.

Samen hadden zij de voor- en nadelen van het naderende heksenproces besproken. Voor de Heer van Grevenbroeck zou het bij schuldig bevinden een lucratieve zaak kunnen worden. Als de verdachte personen terechtgesteld zouden worden zouden hun eigendommen verbeurdverklaard worden. Hierdoor zou de Heer van Grevenbroeck de nieuwe eigenaar worden. Na elkaar nog wat praktische tips te hebben verschaft gingen beiden naar buiten. Bijna was de Heer Hanssen vergeten om zijn kovel op te zetten. Deze lange, zwarte, spitse muts, met uitsparingen voor de ogen, moest ervoor zorgen dat hij in het dorp onherkenbaar was en ook zou blijven.

Buitengekomen liepen zij samen naar de stallen. Ondertussen waren hier ook de schout, vorster en schepenen van Mierlo. Niemand wist wat er gebeuren ging.

Watermolen van Stipdonk; tekening van Ingenieur Sermoise (1817)

Bij watermolens werd het water opgestuwd. Een dergelijk stuwmeertje, de vloed genoemd, zorgde ervoor dat er een waterval ontstond als krachtbron voor de molen. In een dergelijk meertje bij de watermolen van Stipdonk moesten de van hekserij verdachte vrouwen uit Mierlo hun waterproef ondergaan. Deze afbeelding die Ir. Sermoise in 1818 maakte van de watermolen van Stipdonk, is opgenomen in het toen aangelegde peilregister van de Aa.

Bij het zien van Heer Hanssen getooid met een zwarte kovel gingen de rillingen over vele ruggen. Dit moest dan de beul zijn. Erasmus liep recht naar de vorster toe en sommeerde hem om ogenblikkelijk Anneken Thijs, een van de verdachte vrouwen uit het gevang te halen. Anneken was de huisvrouw van Willem Peters. Samen met scherprechter Hanssen liep de vorster naar het gevang. Onderweg werd er nauwelijks gesproken.

Anneken had al die tijd met weinig voedsel en een kom water op een bos stro gelegen. Toen zij de beide heren de deur hoorde ontgrendelen ging zij snel overeind zitten. Angstig keek zij naar de beide manspersonen. Alleen de vorster herkende zij. Van die man met die lange zwarte muts kon zij alleen maar het ergste vermoeden. De vorster maakte met zijn sleutel zowel de handboeien als de keten aan Annekens voeten los. Op brute toon snauwde Heer Hanssen met een Limburgs accent 'opstaan'. Anneken probeerde zo snel mogelijk op haar benen te gaan staan. Door lang in dezelfde houding te hebben gelegen waren haar spieren stram geworden en kon zij moeilijk staan en haar evenwicht bewaren. Enigszins leunend tegen de vorster bleef zij overeind en liep tussen de beide personen naar het gezelschap wat haar buiten op stond te wachten.

Bij het buitenkomen verblindde het felle licht voor korte tijd haar ogen. Om deze reden kon zij niet of nauwelijks zien wie

er allemaal waren gekomen om samen met haar de tocht per wipkar aan te vangen.

Heer Hanssen was een sterke man en had veel ervaring hoe hij met verdachte personen moest omgaan. "Klim op de kar", zei hij bits tegen Anneken en gaf haar met zijn sterke knuisten een zetje in de goede richting. Door deze onverwachte zet verloor Anneken haar evenwicht en viel bijna languit op de kar.

Erasmus van Grevenbroeck zat inmiddels op zijn paard. Nadat ook de anderen plaats hadden genomen op de kar of op het eigen paard begaf de stoet zich voorwaarts.

Vanaf de oprijlaan bij het kasteel ging het hele gezelschap richting Lierop. Op de misthof vlakbij de schuren onder Stipdonk was groot wiel (kolk). Met stokken had men daar de diepte gepeild. Het wiel was zo diep dat men er nergens op de bodem kon staan. De strakblauwe lucht weerspiegelde in het glatte water.

Door alle onrust en geruchten in het dorp waren vele inwoners op de hoogte van de naderende proef. Velen, meestal mannen, waren het gezelschap voorgegaan en anderen volgden de kar vanuit Mierlo naar Stipdonk. Uit nieuwsgierigheid ging ieder een stapje naar voren toen de voerman zijn paard met een kort maar duidelijk "ho" sommeerde om te stoppen. Met een schok stond de kar stil. Erasmus van Grevenbroeck was ook van zijn paard gestegen.

DE WATERPROEF

Heer Hanssen sprong als eerste van de kar. Ook de vorster volgde zijn voorbeeld.

Alleen Anneken bleef zitten, zij werd door de vorster goed in de gaten gehouden. Voor alle zekerheid controleerde Hanssen nog even de diepte van het water. Voor de waterproef die Anneken te wachten stond was het water diep genoeg en volgens de voorschriften stond niets de proef in de weg. Hanssen keek onder zijn zwarte kovel vandaan richting Heer van Grevenbroeck. Deze trad enkele passen naar Anneken toe. Hij beval haar van de kar af te komen. Met hulp van de vorster kwam zij bevend van schrik overeind en klauterde van de wipkar. Met gebogen hoofd en droevige ogen stond zij enkele meters van Erasmus vandaan. Op korte afstand gadeslagen door een groot aantal belangstellenden uit Mierlo en Lierop.

Erasmus kuchte eens en sprak met trillende stem: "Anneken, gij bent verdacht van hekserij. De waterproef zal bewijzen of gij schuldig bent of niet. Als gij dadelijk gebonden te water gaat en gij gaat onder dan zijt gij onschuldig en wordt gij direct vrijgelaten. Maar komt gij boven en blijft gij drijven dan bent gij schuldig. Dan wordt gij gearresteerd en afgevoerd en wordt gij behandeld zo er in deze gehandeld moet worden."

Anneken gilte van woede. Erasmus beval de scherprechter zijn werk te doen.

Heer Hanssen liep op Anneken toe en beval haar zich uit te kleden. Langzaam schopte Anneken haar schoeisel van de voeten en begon haar hesje los te knopen. "Sneller, sneller", zei Hanssen.

Op de achtergrond stonden al enige mannen te gniffelen om datgene wat zij te zien zouden krijgen en wat er ging gebeuren. Plotseling liep Heer Hanssen naar Anneken toe en rukte haar de rok van het lijf; tegelijk scheurde hij ook het hemd van haar lichaam. Binnen heel korte tijd stond de verdachte heks daar geheel naakt tussen een groot gezelschap mannen.

Tussen hen stonden ook enkele vrouwen die met Anneken meevoelden. Hanssen beval haar in het koude, natte gras te gaan zitten. Van schaamte en ieder vervloekend bedekte zij met haar handen haar vrouwzijn.

Nogmaals brieste Hanssen: "Ga zitten." Anneken ging door de knieën en ging rillend van de schrik en kou zitten. Met een snelle beweging haalde de scherprechter een dun, lang maar sterk touw uit zijn zwarte omslagmantel. Het touw bevestigde hij aan Annekens rechterduim en kruislings aan haar linker grote teen. Ook snoerde hij op deze wijze de linkerduim aan de rechter grote teen. Even controleerde hij of het koord goed stevig bevestigd was. Nadat hij hiervan overtuigd was keek hij naar Erasmus van Grevenbroeck en de aanwezige schepenen.

Met zijn sterke armen tilde hij Anneken hoog op en plonste haar met een boog in het koude water van het wiel. Iedereen zag dat Anneken bleef drijven en niet naar de bodem zonk. Even later trok de scherprechter haar aan het koord naar de kant. Met één hand onder haar oksel en de andere hand aan het haar trok hij het slachtoffer met een beweging uit het water.

Voor de tweede maal nam Heer Hanssen Anneken beet en gooide haar weer terug in het water. Om te bewijzen dat hij geen enkele invloed op haar kon en wilde uitoefenen gooide hij het lange touw los op het weer drijvende lichaam. Nadat hij Anneken voor de tweede keer uit het water had gesleurd mocht zij enkele ogenblikken op adem komen.

Voor de derde keer liet hij Anneken langzaam en voorzichtig in het water glijden. Duidelijk bleef het lichaam drijven. Haar gezicht en de buik waren omlaag gekeerd en haar rug en de billen omhoog. Haar hoofd was kort daarna ook onder water verdwenen.

Nadat ieder had kunnen aanschouwen dat zij tot drie maal toe bleef drijven, haalde Heer Hanssen haar met dezelfde gemene, maar effectieve handelingen uit het water.

Zo was vandaag, 22 september 1595, een zwarte dag voor Anneken. Nu zij schuldig was bevonden stond haar weinig goeds meer te wachten. Rillend van de kou en meer dood dan levend werden Anneken haar kleren toegeworpen. Omdat zij nog niet bekwaam

was om zich zelf aan te kleden hielp Heer Hanssen haar.

Nadat Simon Hubrechtssone de hele waterproef, als secretaris van Lierop, op papier had gezet las hij ter plaatse het relaas voor. Omdat ieder de waarheid hiervan kon bevestigen werd het geschrift officieel ondertekend.

Na het nemen van deze waterproef was het voor iedereen duidelijk: Anneken was een heks. Voor het verdere verloop in haar strafzaak werden in stilte al plannen gemaakt. Ook was het de Heer van Grevenbroeck een grote zorg hoe hij met deze heksenaffaire verder moest.

IN ARREST

Toen Anneken weer door de scherprechter en de vorster op de wipkar was geholpen ging ieder huiswaarts. Over de hobbelige weg langs de schuren behorende bij de watermolen, gingen Erasmus van Grevenbroeck en de schout en schepenen, inclusief de secretaris van de schepenenbank, terug naar het kasteel in Mierlo.

Enigszins bekomen van de kou zat Anneken Thijs op de hobbelende kar. Star voor zich uitstarend en geheel verzonken in gedachten, vroeg zij zich af wat er verder ging gebeuren. Ook zij had weleens gehoord van pijnlijke ondervragingen en zo, maar wist ook niet precies wat zij zich daar bij voor moest stellen.

Na een kort oponthoud arriveerde het hele gezelschap weer op het 'Huis' te Mierlo. De hele stoet werd onderweg gadeslagen door vele nieuwsgierige en toevallige passanten. Erasmus nodigde de schout, de secretaris en de schepenen uit om samen met hem op het kasteel een maaltijd te gebruiken. Ook de vorster mocht hierbij aanwezig zijn.

Eerst moest deze Anneken naar het gevang brengen. Samen met Heer Hanssen bracht hij haar terug naar de donkere en muffe ruimte in de kerkers van het kasteel. Alles leek nu nog donkerder en somberder dan voorheen. Grof werd Anneken op de grond gesmeten en aan handen en voeten geketend. Het geplette stro waarop zij lag, gaf haar enige warmte. In de haast wierp de vorster nog een oud versleten dek, wat voor de paarden gebruikt werd, over haar heen.

Aan tafel gezeten aten en dronken allen zoveel zij maar konden. Deels omdat de maaltijd goed smaakte en deels at men omdat men zelf in diepe gedachten was verzonken en niet veel wilde of durfde te praten. Ook was er wel respect voor de Heer van Mierlo: tenslotte zat men ook niet iedere dag met hem aan tafel.

Nadat er een extra kan bier gedronken was kwamen de tongen los. Zo vertrouwde Erasmus de schout en de vorster toe dat er ook de volgende dag weer arrestaties op handen waren. Deze arrestanten zouden ook aan de waterproef onderworpen worden.

Een half uur later gaf Erasmus aan Heer Hanssen de opdracht om alles in gereedheid te brengen, zodat even later de eerste ondervraging van Anneken Thijs kon beginnen.

DE PIJNLIJKE ONDERVRAGING

Terwijl Heer Hanssen met de vorster zat te praten, dronken beiden de roemer bier in een teug leeg. Beide heren stonden tegelijk op, maakten een lichte buiging voorover richting Heer van Grevenbroeck en verlieten samen de eetzaal. De zware eikehouten deur sloeg met een klap achter hen dicht.

Volgens opdracht brachten beide heren, in de verhoor- c.q. folterkamer, alles in gereedheid om aanstonds de eerste pijnlijke ondervraging van Anneken Thijs te laten plaatsvinden.

De grote zwarte zak met allerlei foltertuig, die Hanssen al eerder in deze ruimte had neergezet, werd in beider gezelschap leeggemaakt. De scherprechter gaf ook enige uitleg waarvoor en hoe het tuig te gebruiken zou zijn. Doch de vorster huiverde hiervan en probeerde zich zo flink mogelijk te gedragen. Alles werd geïnspecteerd en keurig op volgorde op tafel gelegd. Ook het grote rad dat gebruikt moest worden bij de ondervraging werd, door het wegtrekken van een veiligheids- en vergrendelingspal, ontgrendeld.

Pijnlijke ondervraging op de wipgalg.

Nadat beide heren ervan overtuigd waren dat alles klaar was, gingen ze samen naar het dievenkot. Anneken hoorde hen al van ver aankomen; luid lachend van het in ruime mate geschonken bier en ook van de zenuwen, zeker bij de vorster. Met een forse zwaai smeten zij de toegangsdeur open. Het geheng piepte op een scherpe toon van de droogte, misschien was dit in jaren niet meer gesmeerd. Ook nu werden de ketens weer door de vorster losgemaakt.

"Opstaan", snauwde Heer Hanssen. Compleet met de zwarte beulsmuts op het hoofd porde hij Anneken overeind. Snikkend van verdriet en angst stond de van hekserij verdachte vrouw daar. "Kom mee", brieste Hanssen en Anneken kon niet anders dan tussen de beide heren meelopen naar de verhoorkamer.

Bij het binnengaan van die ruimte liep de vorster door naar de eetzaal om daar de Heer van Grevenbroeck met de voltallige schepenbank te waarschuwen dat de ondervraging kon beginnen. "Accoord", zei Van Grevenbroeck, "wij komen direct."

De vorster bleef aan de deur wachten tot allen het bier op hadden gedronken en zij van de Heer van Mierlo het teken kregen om met hem mee te gaan.

Ondertussen gingen Heer Hanssen en Anneken de folterkamer binnen. "Blijf hier staan",¹ zei Hanssen. Hij vertelde Anneken dat zij het beste alles kon bekennen: dit om haar verder niet onnodig te pijnigen, terwijl

hij recht voor Anneken stond met in zijn handen een handvat waaraan een groot aantal leren riempjes met aan het uiteinde metalen bolletjes. Met afgrijzen zag Anneken noodgedwongen toe hoe hij met zijn nagels nog wat geronnen bloed wegkrabde. Dit was achtergebleven van een eerdere ondervraging elders.

Even later kwam, met de vorster voorop, de gehele schepenbank onder leiding van de Heer van Grevenbroeck de verhoorkamer binnen. Toen ieder zat en ook secretaris Simon Hubrechtssone gereed was om alles op geschept papier te noteren kon de rechtszaak beginnen.

Allereerst trad ook nu de Heer van Grevenbroeck naar voren en vertelde Anneken dat zij ervan verdacht werd een 'heks' te zijn. De waterproef had duidelijk uitgewezen dat dit inderdaad het geval was. Om deze reden was zij ook direct gearresteerd en nu zou er een pijnlijke ondervraging plaatsvinden. Het zou verstandig zijn om op alle vragen maar bevestigend te antwoorden.

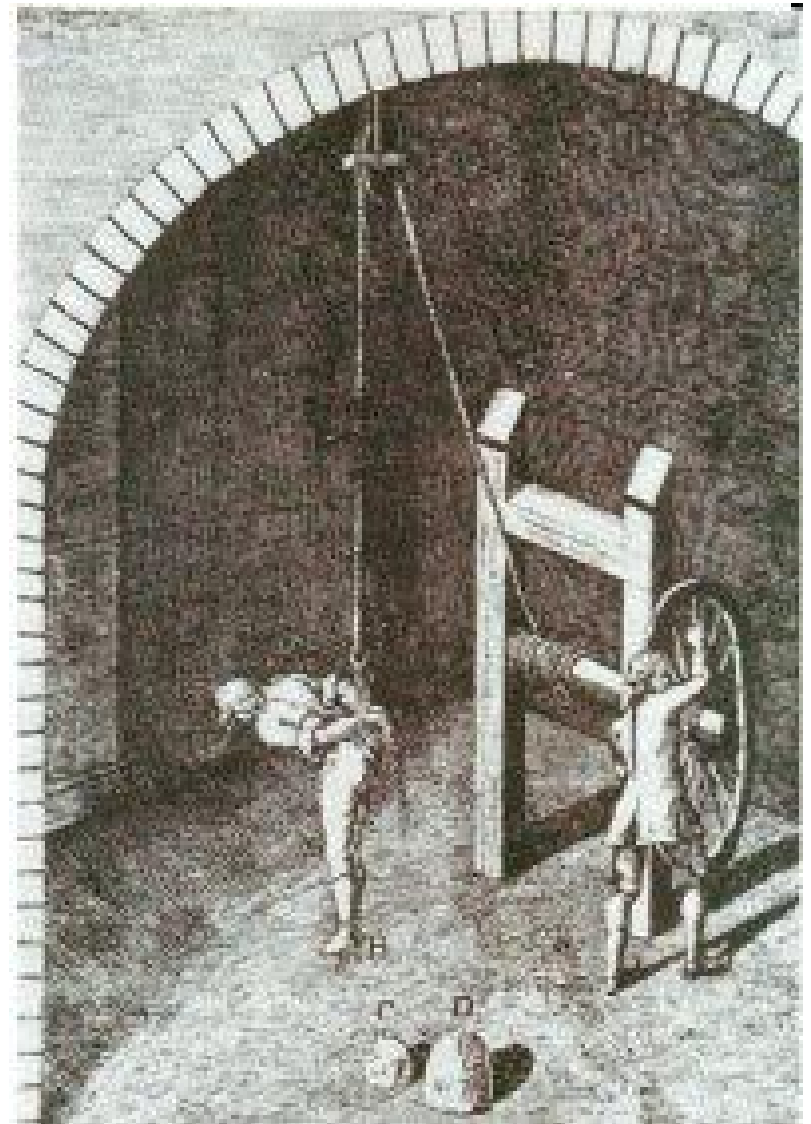
Op dat moment kreeg de scherpreechter de opdracht om met de ondervraging te beginnen. Met twee grote passen liep deze naar Anneken toe en sommeerde haar om zich weer geheel uit te kleden. Ook nu durfde Anneken van de schrik zich niet te ontkleden. Langzaam schoof zij haar rok omlaag.

"Sneller", briede Hanssen en rukte de overige kledingstukken van haar lijf. Snel met de handen haar schaamte bedekkende stond Anneken daar.

Heer Hanssen liep naar de bijstaande tafel en pakte een scheermes. Met forse halen schoor hij het hoofd van Anneken kaal. Op enkele plaatsen sneed hij in de hoofdhuid en de eerste straaltjes bloed sijpelden van haar hoofd en druppelden op haar schouders. Heer Hanssen vroeg aan de schepenen om te kijken of er op het hoofd of elders op het lichaam vlekken of tekenen waren die er op wezen dat de verdachte een verbond met de duivel zou hebben.

Nadat ieder van hen het naakte lichaam had geïnspecteerd gingen allen weer zitten. Ruw draaide Hanssen beide armen van Anneken op haar rug, hij nam een stevig koord en knoopte dit aan haar duimen en handen. Het andere eind van het koord zat aan een lange ketting. Via een katrol, bevestigd aan het plafond, ging deze ketting naar een as met een groot draaiwiel met handgrepen. Door enkele forse draaien aan het wiel werd Anneken een tiental centimeters van de grond getakeld.

Kermend van pijn met hoog op haar rug getrokken armen, zweefde zij voorover hangend voor beul en schepenenbank. Heer Hanssen vroeg: "Anneken, heb jij je ooit overgegeven aan de duivel?" Kermend van pijn schudde zij nee.

De pijnlijke ondervraging, of ondervraging met tortuur.

Nogmaals vragend pakte Heer Hanssen de roede, gemaakt van enkele stevige heidestronken, welke aan elkaar gebonden waren. Met kracht sloeg hij enkele keren op haar rug.

De lange striemen begonnen ogenblikkelijk te bloeden, van pijn gilte Anneken: "Ja, ik heb mij aan deviant overgegeven omdat hij mij veel geld en goederen zou geven."

Toen vroeg Hanssen aan haar: "Hoe heette deviant?" Anneken hapte naar adem en vertelde dat haar boel Croeshaan heette en koud van natuur was. De derde vraag was hoe deviant gekleed was. Na aarzeling antwoordde Anneken: "In een rooie mantel met op het hoofd een zwarte hoed waarop een grote witte veer."

Omdat de verdachte niet direct antwoord gaf nam de scherpreechter nogmaals de roede en gaf enkele flinke klappen op de benen en de buik van Anneken. Er liepen overal bloedsporen over haar lichaam.

Heer Hanssen ging verder en vroeg haar of zij tijdens deze overgave deviant haar het 'chrisma', bij de doop gekregen, had afgenomen. Als antwoord gaf Anneken: "Ja, hij heeft mij het 'chrisma' afgenomen, ik heb mijn Christenheid verloochend." Op de vraag of Anneken ooit met haar boel, Croeshaan geheten, had geboeleerd zei zij: "Ja, ik heb met hem overspel gepleegd. Hij was koud van nature en had koude culle (testes), het is nu zeven jaar geleden."

Door pijn en het vele bloedverlies dreigde Anneken bewusteloos te raken. Door ervaring met pijnlijke ondervragingen zag Heer Hanssen dit vlug en nam een klaarstaande emmer water welke hij in twee keer over Annekens hoofd leeggooidde. Door de schrikreactie kwam Anneken weer snel bij haar positieven.

De aanwezige schepenen keken elkaar eens onbegrijpend aan en sloegen ook weer meteen de ogen neer. Secretaris Simon had nu even de tijd om zijn verslag nog eens na te lezen en eventueel correcties aan te brengen.

Erasmus van Grevenbroeck zat recht overeind en zelfverzekerd het hele ondervragingsproces te volgen. Heer Hanssen ging verder met zijn ondervraging en wilde weten of Anneken ooit ten dans was geweest en zo ja, op welke plaats.

Anneken bevestigde dit en zei "In het oude Goor te Mierlo, ten dans te zijn geweest. Ook te Marsel (Moorsel) onder Lierop en in het huis van de pastoor te Helmond."

Natuurlijk wilde Heer Hanssen nu weten wanneer die dansen daar werden gehouden en wie daar nog meer aanwezig waren.

De laatste keer danste zij daar bij het aankomen van de oogst laatstleden. Toen waren er ten dans, Catharina Boons, Heijl Bellen, Nees Gommers, Feye Haenen, Marie Ruijters, Marij Baten, Mary Minckel, Heyl

Geenen en Margriet Mijns heren allen woonachtig te Lierop en Mierlo.

De aanwezige schepenen keken elkander aan, ook Erasmus van Grevenbroeck hoorde hier namen noemen van personen die nog geheel niet verdacht werden.

Nadat de secretaris alle namen nauwkeurig had genoteerd ging Heer Hanssen verder. Eerst gaf hij Anneken nog enkele flinke klappen met de gesel. Hij wist maar al te goed dat hij er nu nog schepje bovenop moest doen om volledige bekentenis af te dwingen.

Anneken kermde en kronkelde van pijn. Lichamelijk was zij zo verzwakt dat zij geen weerstand meer kon bieden. Zacht fluisterend gaf zij antwoord toen haar werd gevraagd hoe zij ten dans gingen. Gingen zij te voet of waren zij daar naartoe gevlogen? Ja, ze hadden haar geleerd om daar naartoe te vliegen. Dat kon met zelfgemaakte zalf van mensenvet dat men van 't kerkhof haalde. Deze zalf moest men smeren op de borst, onder de oksels, maar ook elders op het lichaam. De smeerpot stond bij Nees Gommers.

Een enkele keer reden zij op zwarte paarden 'laag over de heidevelden'. Ook vloog men naar Keulen. In een wijnkelder werd gedanst op de maat van mooie muziek zonder dat er gezongen werd. Ook werd op de harp of 'veel' gespeeld, Floret de speelman was gekleed in een zwarte avondrok. Na de dans werd er door allen ge-

geten. Als men later thuis kwam was men weer even hongerig. Allen maakten pret die niet onder woorden te brengen was. Na deze maaltijd pleegde men massaal overspel. Tenslotte dankte men de hoofdpersoon met een kus. Deze kus werd waarschijnlijk op zijn of haar achterste gegeven. Zou een toevallige voorbijganger "Jezus" roepen dan verdween ieder en alles.

Erasmus van Grevenbroeck wilde weten of er bij de dans in het oude Goor nog meer personen aanwezig waren dan de reeds genoemde personen uit Lierop, welke zij al eerder vernoemde.

Zij antwoordde dat daar nog een vrouw uit Helmond was. De boelen (duivels) dwongen de heksen om personen of hun vee te doden. Dit kon door met een toverspreuk de haren in het lijf te laten groeien.

Deze toverspreuk was als volgt: "Dat u den duyvel dit in 't lijf vuere", of simpelweg door vergif in de wei te strooien. Zij moesten vooral kwaad doen. De middelen waarmee dit kon gebeuren waren appelen, een nest van haar haar, zwart en wit en waarschijnlijk ook peper en gember die hen door de duivel gegeven waren.

Heer Hanssen vroeg Anneken of zij ooit mensen of beesten had betoverd. Anneken zei, dat zij gedwongen door haar boel Croeshaan haar eigen beesten betoverde, maar ook de koe van Anneken Balthis. En op de vraag welke mensen zij betoverde, zei

Hans Baldung - 1510 -;
Op de Sabbat werd door de heksen veel
gemusiceerd, gedanst, gegeten en gedronken.

zij betoverd te hebben de dochter van Anneken Balthis; dit gebeurde ongeveer een half jaar geleden. "Waar deed jij dat dan mee?", vroeg Heer Hanssen op een haast vriendelijke toon. "Ik kreeg poeder van mijn boel Croeshaan en dat deed ik in een tas (kopje) met een slok bier."

Verder wilde Hanssen weten of zij de dans in het oude Goor hielden met zingen of met spelen. Zij vertelde dat de viant speelde op een 'veel' en dat er meerdere instrumenten waren die men bespeelde. Nogmaals vroeg Heer Hanssen of zij met haar boel lichamelijk contact had gehad. Anneken zei dat zij inderdaad met hem na de dans geboeleerd had. Ook zei Anneken dat zij bij deze bekentenis begeerde te leven en te sterven.

Heer Hanssen keek na deze laatste bekentenis de schout Marten S. van Isschen en de Heer Erasmus van Grevenbroeck aan en deze gaven hem te kennen dat het wel genoeg was.

Hanssen liep naar het grote ophaalwiel en trok daarbij de vergrendeling weg. Met een forse plof smakte Anneken met haar gezicht voorover op de ongelijke stenen vloer van de verhoorkamer.

Heer Hanssen nam de bussel kleren en smeede deze naar Anneken. "Aankleden", beval hij kort maar krachtig. Geheel verzwakt en met een totaal afgetuigd lichaam was zij niet in staat deze opdracht uit te voeren.

De plaatselijke vorster en andere aanwezigen waren erg aangedaan van hetgeen zij vandaag hadden meegemaakt. Enkelen vonden het zo'n walgelijke vertoning dat zij spontaan braakneigingen kregen. Doch Heer Hanssen hielp Anneken om zich aan te kleden. Anneken kon amper op haar benen staan. Tussen de scherprechter en de varster werd zij enigszins overeind gehouden.

Meer slepend dan lopend werd zij weer terug naar het gevang gebracht. Omdat haar armen verschrikkelijk pijn deden werd zij alleen aan de voeten vastgekleuisterd. Zodra men haar losliet, viel zij van de aangedane foltering op de grond. Deels op en deels naast haar strobussel bleef zij vloekend en gillend van woede en pijn liggen.

De beide schepenen Hendrick Dircx en Willem Nelis kwamen snel de dievenkamer ingelopen. In alle haast waren zij vergeten om het lichaam van Anneken goed te bekijken. Het was door justitie verplicht dat de letsels en verwondingen opgelopen tijdens de tortuur op schrift gesteld werden.

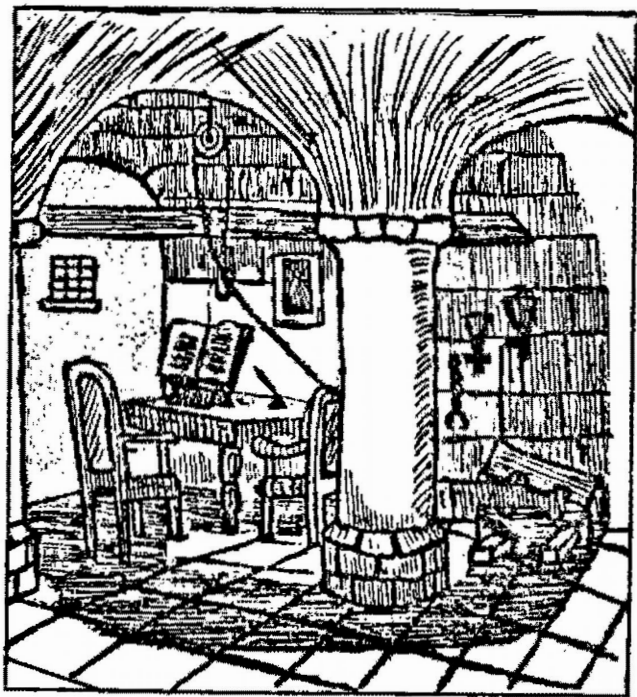
Even later vergrendelden de heren weer de zwaar eiken toegangsdeur en liepen door de smalle keldergangen terug naar de folterkamer. Daar zat juist de secretaris voor de laatste maal zijn relaas te herlezen. Volgens hem was alles correct weergegeven. Hij vroeg aan Erasmus van Grevenbroeck om stilte, zodat hij het relaas aan de aanwezigen kon voorlezen. Ieder was het eens

met de wijze waarop Simon Hubrechtssone deze pijnlijke ondervraging op papier had gezet.

De laatste regels van het geschrift waren: "aldus gedaan en bekend voor de schepenen van Lierop, dezen ondertekend hebbende:, 23 september voorschreven.

Was ondertekend: ik, Gielis Tonissone van Lijssel, Joost Martinus.

Accordat qui ut supra cum suo originali. Simon Hubrechtssone secretaris in Lierop."

De schrijftafel van de secretaris.

Voor Anneken was dit een verschrikkelijke dag geweest. Het einde van haar procesvoering kon zij nog niet overzien. Wel was het haar duidelijk, dat er voor haar na deze arrestatie geen weg terug meer was. Dit stond als een paal boven water. De kleine kans van onschuldig zijn bij de waterproef was voor haar het meest hoopgevende. Omdat alle bekentenissen onder tortuur en met hevige pijnen werden afgedwongen, waren de antwoorden ook vooraf te voorspellen geweest. Omdat Anneken Thijs de tenlastelegging onder tortuur had bekend moest zij dit nogmaals vrij en zonder pijniging doen.

TWEEDE ONDERVRAGING

Op 23 september 1595, een dag na de waterproef en de eerste ondervraging, werd Anneken weer uit de dievenkelder gehaald. Nu was de vorster alleen en hij sprak haar op een rustige toon aan. Omdat het lopen voor Anneken nog moeilijk was zocht zij bij de vorster steun. Beiden liepen ze langzaam naar buiten en via de binnenplaats gingen zij naar de verhoorzaal. Op dat tijdstip waren Heer van Grevenbroeck, schout Van Isschen en alle schepenen aanwezig. De schout had het hele relaas van de vorige dag op papier bij zich. Na de mededeling dat Anneken opnieuw ondervraagd zou worden, maar nu geheel vrij en ongebonden en zonder tortuur, vroeg de schout of Anneken antwoord wilde geven op de vragen die hij stellen zou. Angstig en zeer aangeslagen knikte zij instemmend. De schout vroeg aan haar of zij nog iets

anders wilde zeggen dan de antwoorden op de vragen die haar gisteren gesteld waren. Hierop antwoordde Anneken dat zij bij de bekentenissen bleef die zij voor de schepenen van Mierlo afgelegd had en daar bij te willen leven en sterven.

VERIFICATIE

Toen Anneken alles wat haar gevraagd was nogmaals had bekend werd dit globaal geverifieerd.

Zo ging de schout in de namiddag van 23 september naar Peter Geraerts in de Groenstraat. Hij vroeg Peter of hij enige tijd geleden een zieke koe had gehad die kort daarna was doodgegaan. Peter deelde de schout mede dat hij een koe had gehad die kortgeleden was gestorven. Wel was deze koe lange tijd ziek en kreupel geweest. De koe at altijd met vlagen dan weer wel en dan weer niet. Ze was altijd zo ziek dat zij niet kon leven en niet kon sterven. Ondanks alles was zij pas geleden toch gestorven.

Op de vraag of zijn dochter Anneke ziek was, of dat zij gezond was en goed ter been, gaf hij als antwoord dat zij ziek was en dat hij het vermoeden had dat zij inderdaad betoverd was. Pas geleden was zijn dochter, samen met haar moeder, bij Anneken Thijs aan huis in Mierlo geweest. Volgens Peter had Anneken haar betoverd, omdat zij onenigheid hadden over een hemdlaken dat Anneke gestolen had. Het

hemdlaken zou toebehoren aan Peters jongste dochter, Hendricxken.

DERDE ONDERVRAGING

24 september 1595.

Na alle commotie van de laatste dagen en de moeilijke dagen van Anneken Thijs, de huisvrouw van Willem Peters, had de van hekserij beschuldigde vrouw een redelijk goede nachtrust gehad. Ondanks alle pijn en ongemakken had zij op haar bos stro goed geslapen. Vooral haar armen die bijna uit de kom waren gedraaid door de bizarre folteringen deden erg pijn en gaven haar veel ongemak. Al sluimerend lag zij in de mufte kerker te wachten op de dingen die deze dag zouden gaan gebeuren.

Na enige tijd hoorde zij voetstappen in de donkere kerkergangen en tegelijk begon ze te huiveren van angst. Met veel rumoer maakte Heer Hanssen de zware toegangsdeur open en riep al op afstand: "Opstaan en meekomen." Nadat hij de ketens had losgemaakt werd Anneken meegevoerd. Ook nu moest zij weer in de verhoorkamer zijn.

Bij het binnenkomen zag zij het angst-aanjagende marteltuig op tafel liggen. Het grote rad van de lier, waaraan zij met zoveel pijn omhoog was getakeld, boezemde haar weer veel angst in.

Voor de derde keer stond Anneken nu voor de schepenbank.

Voor de derde keer vroegen de schepenen haar of al hetgeen eerder gevraagd en opgeschreven was op waarheid berustte. Anneken bevestigde dit. Natuurlijk durfde zij haar verklaringen niet te herroepen, want dan zou zij weer opnieuw onder hevige pijnen tot dezelfde bekentenis worden gedwongen.

Anneken was zeer goed op de hoogte van het lot dat haar beschoren was. Omdat zij nu voor de derde maal had bekend, wist zij ook dat hiermede haar doodvonnis was getekend. Daarom verzocht zij en smeekte de schepenbank om een korte dood.

Zij bad de schepenen om haar bekentenis geheim te willen houden. Want alleen dan zou men later haar deze misstap niet kunnen verwijten. Ook wilde zij hiermede voorkomen dat haar dochter, Diricken, vroeg of laat zou worden verweten dat haar moeder een heks was. Diricken was nog ongehuwd. Haar stiefvader, van beroep timmerman, Willem Peeters geheten, zat in Antwerpen gevangen wegens schulden.

Anneken Thijs deed eerdergenoemde verklaring geheel vrij en ongebonden en begeerde bij deze verklaring te leven en te sterven.

Simon Hubrechtssone schreef ook deze verklaring zeer secuur op. Nadat hij alles had voorgelezen ondertekenden de schepenen van Lierop. Behalve Jan van Aelst tekenden Gillis Tonissone van Lijssel, Joost Martens en Joost van Bussel. Omdat Jan

Vlemings de schrijfkunst niet machtig was tekende hij met een+ teken. Hierbij stond vermeld dat dit het teken van Jan was. Ook Maes van Rest kon niet schrijven. Omdat ook hij ondertekende, maakte hij gebruik van het X teken. Ook hierbij stond: dit is het merk van Maes van Rest.

BEKENDMAKING IN HET DORP

De bevolking van Mierlo was ondertussen op de hoogte van de gehele procesvoering en ook dat Anneken schuldig was bevonden.

Vele inwoners waren blij en vonden dat zij nu ook terechtgesteld moest worden. Alleen dan zou men eindelijk eens van die gevreesde betoveringen verlost worden. Andere inwoners hadden toch vragen bij deze gang van zaken. Zij vroegen zich onder andere af hoe een net en oppassend mens plotseling van hekserij kon worden beschuldigd. Ook vonden zij de waterproef niet eerlijk; op deze manier zou iedereen gedoemd zijn om te blijven drijven en dus een heks te zijn.

De schepenen vertelden thuis hoe de scherpe examinatie had plaatsgevonden en hun vrouwen maakten dit in het dorp wijd en zijd bekend. Vele mensen waren ervan overtuigd dat de verdachten geen andere keuze hadden dan enkel en alleen te bekennen wat hen gevraagd was. Op deze manier zou iedereen namen gaan noemen. Erasmus van Grevenbroeck las de op schrift gestelde aanspraak voor aan de vele mensen die bij de kerk bij elkaar waren gekomen.

Mijne heren van Mierlo en Lierop, enz.
Aanklacht tegen Anneken Thijs, huisvrouw
van Willem Peeters, in het gevang.

- 1) De aanlegger zegt dat het waar is dat de gevangene bezeten is van toverij. De rechtszaak en de bekentenissen daar gedaan bewijzen dit.
- 2) Anneken heeft met andere heksen verscheidene malen dansen en vergaderingen van heksen bezocht.
- 3) Alleen het voorschrevene is al meer dan reden genoeg om de hiervoor staande straf te ondergaan.
- 4) Het is zeker zo, want er is geen twijfel of onzekerheid. Bij hem als aanlegger en ook bij de schepenen niet.
- 5) Na het vermoeden is het bewijs geleverd. Bovendien heeft niemand een traan of een druppel uit haar ogen zien vallen. Ook heeft zij de moed opgegeven. Omdat vrouwen dit meestal plegen te doen, is dit ook een bewijs.
- 6) Alle heren die met de gevangene te maken hebben gehad, vinden dat zij ook het gezicht van een heks heeft. Met al haar manieren lijkt zij op een echte en oprechte tovenares.
- 7) Behalve dit is zij ook onderworpen aan de waterproef. Bij deze proef heeft iedereen duidelijk kunnen zien, dat zij niet gezonken is. En dus is zij schuldig bevonden.

Alle criminaliteit en toverij van 'n klein vergrijp tot dit verafschuwbare fenomeen moet volgens het recht van onze natie en volk worden uitgeroeid. Zo concludeert de aanlegger ten laste van de gevangene. Daarom zal zij moeten worden terechtgesteld tot de dood er op volgt. Bovendien zullen al haar goederen en eigendommen verbeurd verklaard worden. Indien zij het hier niet mee eens is zal zij opnieuw geleid worden tot scherpe examinatie. Maar hiervoor zal ik u, heren schepenen, dan verzoeken.

Aldus heb ik ondertekend, Erasmus van Grevenbroeck.

Zo heeft de secretaris van Lierop, de heer Simon Hubrechtssone, deze aanklacht als originele akte ondertekend.

Erasmus rolde het papier zorgvuldig op en stak het in de binnenzak van zijn ruimvallende cape. De vorster hielp Erasmus bij het bestijgen van zijn paard. Met een lichte buiging naar het volk toe gaf hij het paard de sporen en reed terug naar het kasteel.

Samen met de schout en de vorster was er nog veel werk aan de winkel. De gehele procesgang moest worden geëvalueerd, van al-le stukken moesten kopieën worden gemaakt en deze moesten per bode aan de betrokken personen worden overhandigd. Ook moest worden vastgesteld wanneer Anneken op de brandstapel ter dood zou worden gebracht.

DE VOORBEREIDING VAN DE TERECHTSTELLING

In opdracht van Erasmus moesten de schout Marten van Isschen en de vorster alle voorbereidingen treffen en afspraken maken om de brandstapel in gereedheid te brengen. Zo liet de schout door de voerman een veertigtal strobossen naar vermoedelijk de hoenreboom brengen. Dit was vanouds de plaats waar recht werd gesproken en vonnissen werden voltrokken.

Het stro werd met bossen op de grond gelegd in de vorm van een vierkant. De afmeting van het vierkant was ongeveer vijf maal vijf meter. Ook werden door de voerman honderden takkenbossen aangevoerd. Deze bossen werden kruislings in het vierkant opgestapeld. Naast de stapel moest een verhoging worden gebouwd. De overige takkenbossen werden achter de hand gehouden. Deze zouden nodig zijn als het vuur uit dreigde te gaan.

Ook de mensen in die tijd meenden, zoals de Germanen, dat in het vuur een Godheid zat die de misdadigers verteerde. Het reine vuur werd als het beste wapen beschouwd tegen de heksen en demonen die hun afschuwelijk misdrijf op ingeven van de duivel hadden begaan. Hoe meer vuur er aan te pas kwam hoe beter de misdaad bestreden kon worden. De verbranding had dus niet alleen een symbolische betekenis maar had ook ten doel de gemeenschap van boze geesten te zuiveren.

DE TERECHTSTELLING

Op de dag van de executie werd Anneken 's morgens vroeg gewekt door de schout samen met Heer Hanssen. Anneken werd in het licht van een fakkel verteld dat zij in de loop van de voormiddag in de gelegenheid was om haar biechtvader te spreken en dat zij ook haar man en dochter mocht ontvangen. Ook mocht zij als 'galgemaal' wensen wat zij nog wilde eten en drinken.

Anneken was zeer aangedaan door deze boodschap. Zij verzocht inderdaad om haar biechtvader. Als laatste maaltijd vroeg zij een beker melk en een grote struif van boekweit waarin een ruime hoeveelheid zwarte kersen. De schout ging direct na het bezoek naar het huis van Anneken en vertelde haar dochter Diricken dat zij, samen met haar vader, tot 12.00 uur bij Anneken in het gevang aanwezig mocht zijn. Diricken vertelde de schout dat haar vader in Antwerpen was. Terstond ging zij naar de dievenkamer in het kasteel. Het weerzien was zeer emotioneel, vooral Anneken was helemaal ontdaan. Beiden konden weinig woorden uitbrengen. Omdat de dochter het allemaal niet kon verwerken en niet kon zien dat haar moeder zo menonterend was behandeld, ging zij na een ontroerend afscheid door de duistere kerker gangen naar huis, Anneken redelijk kalm achterlatend. Bij de terechtstelling, welke openbaar was, wilde Diricken persé niet aanwezig zijn.

Even later kwamen Heer Hanssen en de vorster Anneken in het gevang de laatste maaltijd brengen. Zodra zij deze bij haar hadden neergezet keerden beiden om en zonder ook maar iets te zeggen gingen ze weg. Klokslag twee uur kwamen beide heren terug, maakten haar ketens los en verzochten haar om mee te gaan. Al strompelend ging Anneken tussen de beide heren naar de binnenplaats. Daar aangekomen stond de voerman met de wipkar al klaar. van Grevehbroeck en de schepenen stonden te wachten op de komst van Anneken.

Heer Hanssen en de vorster leidden Anneken rechtstreeks naar de kar. Traag maar gelaten klom Anneken zelf op de kar en ging op het bankje zitten.

Nauwelijks gezeten gaf Erasmus het commando hem te volgen naar de hoenreboom. Het hele gezelschap werd gevolgd door een groot aantal Mierlonaren, die de terechtstelling van nabij wilden meemaken.

Op het moment dat de hele stoet op de heide bij de hoenreboom aankwam, was daar alles in gereedheid gebracht om de executie te voltrekken. De vele bezoekers schaarden zich op veilige afstand rond de opgerichte brandstapel. Op bevel van de schout klauterde Anneken van de kar. Even later stond zij op een tiental meters van de voor haar gebouwde brandstapel.

Overtuigd dat hij geheel volgens de wet handelde trad Erasmus van Grevenbroeck enige passen van Anneken vandaan.

Terechtstelling van 'n heks op de brandstapel d.m.v. een ladder.

Op een rustige maar indringende toon vertelde hij haar dat zij thans terechtgesteld zou worden op de brandstapel en dat zij zou sterven door de vuurdood. Dit omdat zij verdacht was van hekserij en dat de waterproef duidelijk had bewezen dat zij inderdaad een heks was. Bovendien had zij tijdens de pijnlijke ondervragingen zelf toegegeven dat dit zo was. Nu restte hem als Heer van Mierlo niets meer dan het vonnis te laten voltrekken. Als laatste vroeg hij aan Anneken of zij nog een weerwoord had. Anneken zei dat zij bleef bij datgene wat zij had gezegd en dat zij hierbij wilde leven en wilde sterven.

Zich van Anneken afdraaiende gaf Erasmus aan Heer Hanssen de opdracht om Anneken terecht te stellen. Hanssen nam haar mee naar de plek vlakbij de verhoging welke bij de brandstapel was gebouwd. Op de grond lag een grote zware vuurpaal. Heer Hanssen trok de bovenkleding van Anneken uit en drenkte deze in zwavel. Deze zelfde kleding moest zij ook weer aan trekken. Met enige dwang werd Anneken op de vuurpaal met ijzeren kettingen vastgeklonken. Nu zij daar lag werd op haar borst een zakje met buskruit gehecht. Dit was niet alleen om de dood te bespoedigen, maar ook om door de ontploffing de duivel uit haar lichaam en ziel te drijven.

Nadat alle voorbereidingen gedaan waren stak Heer Hanssen op verscheidene plaatsen de strobossen in brand. Op het moment dat ook de takkenbossen goed begonnen te

branden tilde Heer Hanssen met enkele helpers de vuurpaal, waarop Anneken met kettingen was vast gemaakt, op de stelling naast de brandstapel. Even later werd Anneken op commando van de scherprechter midden op het brandende vuur gelegd. Door de grote hitte werd direct haar ademhaling afgesneden waardoor zij, mede door de grote rookontwikkeling, spoedig stikte. Omdat de in zwavel gedrenkte kleding meteen vlam vatte en het buskruit direct ontplofte stierf zij waarschijnlijk een snelle dood.

Het was regel dat bij ernstige overtredingen, zoals onder andere bij toverij, het lichaam geheel tot as moest verbranden. Om deze reden duurde het vrij lang eer het vuur gedoofd mocht worden. Al eerder waren vele toeschouwers huiswaarts gekeerd. Toen het vuur geheel uit was mochten ook de laatste dienaren de executieplaats verlaten. Het geheel veraste lichaam moest nu samen met de asresten van de brandstapel aan weer en wind worden overgelaten, zodat de weergoden hun werk konden doen.

Terug in het dorp wist ieder zijn verhaal en zijn mening over de terechtstelling te verkondigen. Velen waren opgelucht omdat de misdaad op zo een effectieve wijze werd bestreden. Anderen maakten zich ongerust over de ontwikkelingen van deze heksenvervolgingen. Zoals verder zal blijken, terecht.

Publieke terechtstelling op de brandstapel.

NAWOORD

Zoals ik in mijn inleiding beschreef zou ik proberen een verhaal te maken van één heksenproces van één 'heks' zoals dat in Mierlo echt gebeurde. Uit een oogpunt van duidelijkheid gaf ik hieraan de voorkeur. Enerzijds om meer aandacht te vestigen op het detail en anderzijds om de beschrijvingen en namen van alle 'heksen', data en plaatsen niet met elkaar te verwarren. Men kan gerust aannemen dat alle processen van alle verdachte 'heksen' nagenoeg hetzelfde zijn verlopen. Van Anneken Thijs waren in de door mij geraadpleegde bronnen, zoals literatuur en archieven, de meeste gegevens voorhanden.

TOELICHTING

Uit verschillende bronnen weten wij dat voor en na de arrestatie van Anneken verdachten gearresteerd werden en terechtgesteld. Op de dag dat Anneken Thijs werd terechtgesteld waren er in totaal vier heksen verbrand.

Uit de archiefstukken blijkt dat er in totaal zeventien mensen waren gearresteerd. Vijftien vrouwen en twee mannen uit Lierop en Mierlo. Van Mierlo sloeg de vervolging over naar Lierop. Alle personen bleven bij de waterproef drijven, behalve één vrouw van dertig jaar en één van de twee mannen. Deze werden dan ook ogenblikkelijk in vrijheid gesteld. Alle terechtgestelden waren arme inwoners. Eén werd zelfs 'n arm straatvarken' genoemd.

Zij die berouw toonden konden vooraf worden gewurgd, zodat zij niets van de brandstapel meemaakten.

Uit een andere bron blijkt dat alle vrouwen vooraf uit 'genade' gewurgd werden op één na: de oude Griet Mijnsheren. Zij was kinds, de tortuur en andere intimidaties hadden, door haar onbegrip, niet het gewenste resultaat. Zij bekende niet en wenste ook haar biechtvader niet te spreken. Door een aantal gearresteerden werd zij als voornaamste tovenares aangewezen. Volgens hen was zij ook in het bezit van de smeerpot. Ook volgens een latere verklaring van haar schoonzoon, Aert Lamberts, leidde haar kindsheid ertoe dat zij niet eerst werd gewurgd, maar dat zij als enige van de Lieropse 'heksen' levend op de brandstapel verbrand werd. Een van de verdachten liet tijdens de pijnlijke ondervraging het leven. Tot in de dood had zij haar onschuld volgehouden.

Volgens de overlevering hadden de heksen geen macht over iemand die hen iets gaf met de woorden 'om Gods wil'.

De enige man in het geding had bij de dans en de gemeenschap natuurlijk een vrouwelijke boel. Ook deze was koud van nature, zij heette Serpens en had zeer fraaie en lange kleren aan. Zij had hem geld gegeven dat later in bladeren was veranderd. De man in kwestie had drie maal met haar geboeleerd.

Alle heksen hadden een gebedje van toverij. Een gedeelte hiervan luidde: 's Morgens als ik opsta, hoog, laag, berg, daal, bies, bout,?, zo menig fout door dat wilde woud, ... verder durfde de gevangenbewaarder, aan wie men dit gebed geleerd had, niet te gaan. Hij wilde niemand te schande maken.

Het was zeer merkwaardig dat geen van alle verdachten kon schreien. Dit was op zich al een bewijs van schuld. De duivel belette alle heksen te schreien, omdat tranen Gods de toorn verzachtten.

Waarschijnlijk heeft Erasmus van Grevenbroeck zich meer door hebzucht dan (bij)geloof in deze zaak laten gelden. Er waren ook enkele verdachten die verdere vervolging met veel geld konden afkopen.

SLOT

Uit het boek van E. van Ernstede weten wij dat een van de ondervraagde verdachten in Mierlo namen heeft genoemd van personen in Asten. Ook hier werden zeven mensen gearresteerd en op de in dit boek omschreven manier pijnlijk ondervraagd. Er werd één man bij de waterproef vrijgesproken. Uit de dievenkamer op het kasteel van Asten wist een vrouw te ontsnappen en zich buiten de Heerlijkheid Asten, in Nederweert, te vestigen. Door de grote commotie van de bevolking en vooral door toedoen van de plaatselijke pastoor en notaris heeft men de terechtstelling weten om te buigen tot een algehele vrijspraak.

GEVOLGEN

Wat de gevolgen, zeker op lange termijn, van deze heksenvervolging zijn geweest is nu duidelijk.

Waren er bij de vervolging, arrestatie en berechting van de verdachten te Mierlo en Lierop, overwegend alleen maar voorstanders, in Asten waren er opvallend veel tegenstanders. Hierbij moeten wij dan wel in acht nemen, dat niemand ervaring had. Er waren mensen uit sentiment tegen de te volgen procedure en misschien waren er ook enkele tegen de gehele rechtsgang die volgens hen niet deugde en volgens hen zeer onrechtvaardig was; dit waren dan de meer intellectuelen.

Ook vanuit het geloofsstandpunt waren er duidelijk tegenstanders. Ware het dat juist vanuit de Rooms Katholieke kerk het initiatief was genomen om de 'hekserij' definitief tot in de wortel uit te roeien,

het was nu zo, dat ook vanuit diezelfde katholieke kerk het initiatief werd genomen om deze wrede processen te beëindigen. Vooral met het proces te Mierlo en Lierop was alles in een stroomversnelling gekomen. Omdat bij verbeurdverklaring de goederen aan de Heer van Grevenbroeck toekwamen, dus een lucratieve zaak, adviseerde deze de Heer van de heerlijkheid Asten, Bernard van Merode, om ook daar vervolgingen in te stellen. Niet alleen de doorgaans arme inwoners, maar ook de schepenen hebben onderling ervaringen uitgewisseld.

Bij de vervolging van de verdachten te Asten was er zondermeer grote ongerustheid onder de bevolking. Bij de eerste arrestaties aldaar huiverde ieder bij het vernemen van deze slechte tijding. Toen de eerste arrestanten de waterproef ondergingen, wisten de plaatselijke schepenen dat niets van de verhalen uit Mierlo overdreven was.

Het was moeilijk om stelling te kiezen. Uit hoofde van hun functie moesten zij vóór berechting en de gehele gang van zaken zijn. Uit menselijk aspect en persoonlijke principes waren zij fel tegen. Het probleem was: hoe kunnen wij deze processen in Asten voorkomen?

Op advies van de Heer van Grevenbroeck was Bernard van Merode een groot voorstander. Tijdens de arrestaties en pijnlijke onderzeringen van zeven arrestanten kwam de gehele schepenbank op een lijn en keerde

zich tegen berechting. Door te verklaren dat zij van deze 'heksenvervolgingen' geen verstand hadden, konden de schepenen danig tegenwerken en de hele procesvoering vertragen.

Via de plaatselijke pastoor Jacob van Baerle, maar ook door advies van een notaris in Helmond, legde men de klachten en bezwaren voor aan bisschop Gijsbertus Masius in 's Hertogenbosch. Ook de bisschop was zeer verontrust over de voortgang van de processen. Hij betrok de schepenbank in Den Bosch bij de ontwikkelingen in Asten.

Uit grote ongerustheid en de zorg over een goede afloop betrokken de Bossche schepenen de hoogste instantie van ons Hertogdom, De Raad van State te Brussel, hierin. Als onderzoeker van de Raad werd 'Jacob 't Sestich' naar 's Hertogenbosch gestuurd. Terug bij de Raad van State verklaarde 't Sestig dat alle klachten en beweringen gegrond waren.

Al op 8 november 1595, ruim 1 maand na de processen in Mierlo, riep de graaf van Fuentes namens koning Philips II de rechtbanken in Brabant, Vlaanderen, Luxemburg, Henegouwen, Limburg en Namen gezamenlijk op om toch vooral voorzichtig te zijn met de bestrijding van de 'hekserij' en 'duivelse magie'. Bovendien raadde hij de waterproef ten stelligste af.

Na deze onverwachte ontwikkelingen werden de arrestanten in Asten alle in vrijheid

gesteld. Helaas was er een arrestante in het gevang overleden en voor haar kwam deze ommekeer duidelijk te laat. Het tij was gekeerd en er vonden geen nieuwe vervolgingen meer plaats in onze streken.

Heks wordt opgepakt.
Howard Pyle (1853)

Bronnen:

De Bataafse leeuw
Heks en Seks, E. van Emstede
Erasmus van Grevenbroecks strijd tegen de
duivel, Charles M.A. Caspers
Elseviers W.P. 80
Sprokkelingen, H. van Bussel
Volksverhalen uit Noord-Brabant,
August H. Sassen
Gemeentearchief Mierlo
Streekarchivariaat Peelland Deurne
Rijksarchief 's Hertogenbosch
Archief Heemkunde Kring Myerle
Huisarchief van Scherpenzeel Heusch
H.K.M. Mierlo
Volkskrant

Foto's en tekeningen:

omdat er kopieën van kopieën zijn gemaakt is de auteur niet te achterhalen. Zover als mogelijk is, zijn de namen hieronder vermeld.

Met dank aan:

de onbekende rechthebbende illustrators
Ivo-Martin F.M.G. van Emstede
De heer Doon, museum De Gevangenpoort te
's Gravenhage
Weekblad Midden-Limburg op Zondag
Eindhoven's Dagblad
Volkskrant: 'Het merckwaardigste meyn
bekent'
Uitgeverij de 'Kroniek' Leeuwarden
Ir. Sermoise 1818

Publikaties met bronvermelding toegestaan.

DANKWOORD

Graag bedank ik allen die een bijdrage hebben geleverd aan het tot stand komen van 'Mierlose Heksenverhalen'.

Hierbij denk ik aan de vele personen die mij mondeling of schriftelijk hun verhaal deden.

Vooraf de auteurs van de geraadpleegde literatuur die ik bij de bronvermelding vernoem en allen die mij spontaan adviseerden, bemiddelden of anderszins van dienst waren.

Een speciaal woord van dank uit ik aan de redactie Beppie Deen, Marieke van de Konijnenberg, Guus Sanders en Dré Wagemans; zij waren het die het vele correctiewerk en de layout geheel belangeloos hebben verzorgd.

Heksen roosteren baby voor vliegalf

Heksen, naar een tekening van Hans Baldung Grien, 1514.

NAMENREGISTER

Aelst Jan van, pag. 74
Baerle Jacob van, pag. 91
Baldung Gr. en Hans, pag. 95
Balthis Anneken, pag. 65-67
Baten Mary, pag. 63
Bellen Heijl, pag. 63
Boons Catharina, pag. 45-63
Bussel Joost van, pag. 74
Bussel van, pag. 9
Croeshaan, pag. 62-65-67
Dircx Hendrick, pag. 69
Diricken, pag. 74-79
Emstede E. van, pag. 9-88
Geenen Heijl, pag. 45-63-64
Geraerts Anneke, pag. 72
Geraerts Peter, pag. 72
Goessens Jenneken, pag. 44
Gommers Nees, pag. 45-63-64

Grevenbroeck Erasmus van, pag. 9-42-43-44-45-46-48-50-51-52-54-55-56-58-59-63-64-65-67-69-71-75-77-78-80-82-88-90
Haenen Feye, pag. 63
Hanssen, pag. 46-48-50-51-52-53-54-55-56-58-60-62-63-64-65-67-69-73-79-80-82-83
Hendricxken, pag. 73
Hubrechtssone Simons, pag. 54-59-63-70-74-77
Isschen Marten S. van, pag. 67-71-78
Jenneken, pag. 18
Knip, pag. 22
Lamberts Aert, pag. 86
Lijssel Gielis Tonissone van, pag. 70-74
Marie, pag. 28-29-30
Martens Joost, pag. 74
Martinus Joost, pag. 70
Masius Gijsbertus, pag. 91
Merode B. van, pag. 9-90
Mierlo Marie van, pag. 45
Mijnsheren Margriet, pag. 45-64-86
Mina, pag. 17-24-27-28-29-30

Minckel Mary, pag. 45-63
Nelis Willem, pag. 69
Pastoirs Lyncken, pag. 45
Peter, pag. 20-21
Peters Willem, pag. 48-73-74-76
Philips II, pag. 91
Rest Maes van, pag. 75
Ruijters Marie, pag. 63
Sassen A. pag. 9
Sermoise, pag. 47
Serpens, pag. 86
Sestig Jacob 't, pag. 91
Sjef, pag. 28-29-30
Thijs Anneken, pag. 45-48-50-51-52-53-54-
55-56-58-59-60-62-63-64-65-67-69-71-72-73-
74-75-76-77-79-80-82-83-85
Toon, pag. 28-29-30
Vlemings Jan, pag. 74-75
Willem, pag. 20-21
Peters, pag. 73

